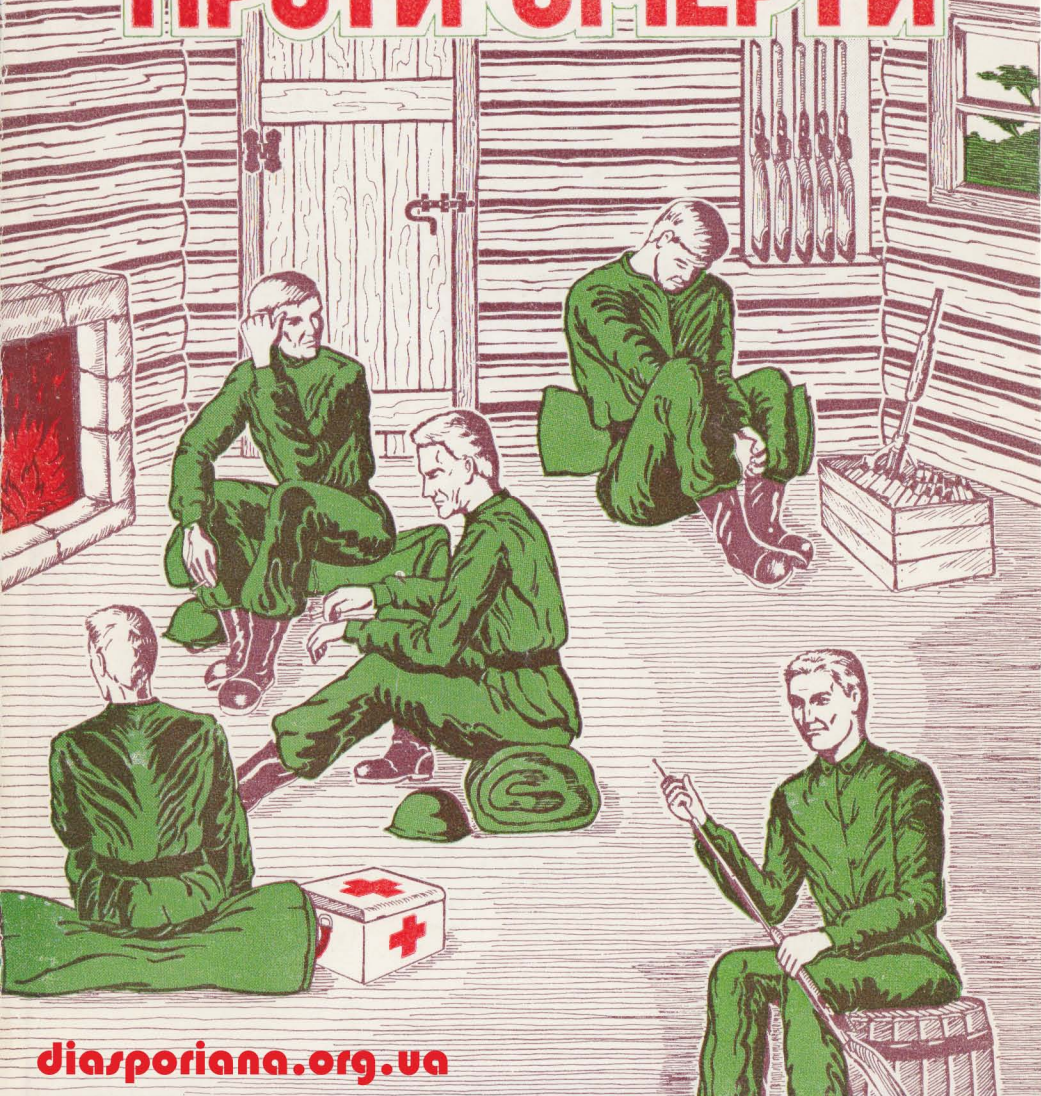

Альфонсо Састре

ЧЕТА ПРОТИ СМЕРТИ

ALFONSO SASTRE

ESCUADRA HACIA LA MUERTE

★

SQUADRON AGAINST DEATH

★

Translated into Ukrainian

by

Nicholas M. Paley

JULIAN SEREDIK PUBLISHER

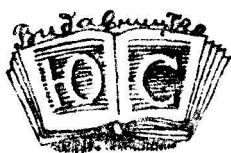
BUENOS AIRES --- 1985

Альфонсо Кастре

Чета проти смерти

Драма у двох частинах

З еспанської мови переклав
Микола М. Палій

diasporiana.org.ua

ВИДАВНИЦТВО ЮЛІЯНА СЕРЕДЯКА

БУЕНОС-АЙРЕС — 1985

Тираж 300 прим.

Рисунок обкладинки: Хуан Карлос Дель Ферреро.

Queda hecho el depósito que marca la Ley Nº 11.723

IMPRESO EN LA ARGENTINA

PRINTED IN ARGENTINA

ДРАМАТИЧНА «МІСІЯ» САСТРЕ

На початку другої декади післявоєнного режиму (ген. Франка), молодому, тоді ще маловідомому драматургові Альфонсо Састре, несподівано трапилася радісна в його житті подія, яка, трохи пізніше, мала зрушити застоялі основи еспанського театру: 18 березня 1953 року «Університетський Популярний Театр» уперше поставив, у «Мадридському Театрі Марія Герреро», його п'єсу **Чета проти смерти**. (Театр) «Марія Герреро, — відмічує один із критиків, — був випроданий. 20-го лютого Састре пішло на двадцять сьомий рік і він увесь час користувався великою популярністю серед університетських студентів. До того, тільки función única була дозволена, отже ця вистава мала бути і прем'єрою і кінцем. Театр був насичений хвилюванням».¹ Вражений таким успіхом, Хосé Марія де Кінто, один із однодумців Састре, не міг стриматися від щирого захоплення, щоб не заявити публічно: «Скільки ми натерпілися, і як ми раділи. Це ж бо вперше... ми мали нагоду побачити, якої треба міри, щоб на театральних дошках осягнути щось гарне і корисне. Не слід забувати... небезпеки, в якій розгорталася наша дія, і не слід теж забувати, що Чета проти смерти була, без сумніву, першим голосним і екзистенціальним криком післявоєнного еспанського театру».²

А далі, читаємо деінде, що як «Састре з'явився з акторами на сцені, викликаний перед завісу, то його обдарували бурхливими оплесками. Оплески й ґратуляційні овації супроводили його вулицями аж до Кафé Хіхón, яких три бльоки від (театру) Марія Герреро. Хвилювання, викликане прем'єрою, було таке велике, що прохання ТПУ³ (дозволити) на більше вистав було затверджене. Проте, після третьої програми, (ставити) **Чету** було заборонено рішенням цензури. В су-

часній історії, жодна п'єса, з таким обмеженим числом вистав, не викликала стільки суперечок і не жила так довго в пам'яті еспанської театральної публіки».⁴

Ясно, що контрверсійні суперечки на цю тему не втихали. Справа була в тому, що деякі прислужні критики уважали, що **Чера** була антимілітарна п'єса і таким робом уже виступала проти військової дисципліни і проти самої війни; інші ж добачували в ній щось зовсім протилежне: потребу ще суворішої дисципліни і твердішого мілітарного духа. Треба мати на увазі, що від 1939 року, тобто від встановлення однопартійного режиму й твердої цензури, на почві культурного застою, почало визрівати літературне хвилювання у формі полемічних дебат. Ці тривожні позначки палкого неспокою за свободу творчого слова позначилися де-далі багато гостріше, ніж це бачимо у Састре, і взагалі у драматичних п'єсах. За маркантний приклад таких дебат може правити полеміка між Антоніо Буеро Вальєхо та Альфонсо Састре. Перший із них був уже визначною постаттю у мадридських колах, а другий, який тільки що «поростав у пір'я», мав постійні клопоти із цензурою у зв'язку зі своїм стилем і своїм поглядом на справи. Буеро вірив, що справжній артист може свobodно працювати в репресивних параметрах і сказати все, що хоче, але з тим, щоб він висловлювався обережно й безпосередньо, користувався метафоричними й алегоричними засобами і, замість політичних примх, послуговувався естетичними міркуваннями.⁵ Састре, очевидно, це все категорично відкинув. Він заявився проти «театру пристосування» і, йдучи слідами деяких поетів того періоду, закликав до плекання театру не естетичного, а соціального, з обов'язковим виявом людських інтересів. З цього можна зробити висновок, що Састре не цікавився театром, основою якого були сюжет, щасливе чи трагічне завершення, або поетичний погляд на життя. Його радше захоплював театр «експериментальний», якого дія проходила в неозначеному часі, фабулу творила ляконічна скупість слів, живучість

підсилювали несподівано зударі, а уїдлива й часто філософська мова (діалог) доповнювали решту закресленої інтриги.⁶

Відкидаючи традиційний підхід до п'єси, А. Састре вибирає дуже популярну дорогу до контрастів: дорогу театру агресії, компромісу, доносу і свідчення,⁷ а особливо протесту,⁸ що відразу стягнуло на себе всебачну цензуру. Але драматург цієї (останньої) перестороги не боявся, бо він «відчував сильну невідкладність (щось) сказати широкій публіці тепер... не піддаючись трьом перешкодам: цензурі, грошелюбним імпресаріям і наївній публіці».⁹ Очевидно, імпресарії були зв'язані з цензурою, яка не помагала свobodно висловитися; а, щодо публіки, то від неї і так не було чого сподіватися, бо їй було герметично заткано уста перед п'єсами, які видавалися затрагічні або надто пригноблюючі. Тому, по думці автора, «глядачі є жертвою не меншою від драматургів, які пишуть те, чого домагається публіка».¹⁰ Тому не диво, що імпресарії (а з ними й видавці) часто відкидали авторів п'єси, бо на їхньому сумлінні тяжів якийсь комплекс провини, із якої кожен (відповідальний чинник театру) намагався звільнитися.¹¹

Цікаво, що мимо цих складних обставин А. Састре не втратив свого драматичного стимулу. Причина була мабуть у тому, що він ніколи не приховував своїх (політичних) поглядів і праць, які він спрямовував не на розвагу і заробітки, а на «перевиховання світу».¹² Значить, його цікавили багато глибші справи, які вимагали уявної аналізи. Передусім, він уважав (як Унамуно та інші передвоєнні драматурги), що еспанській драмі бракує справжньої трагедії, і тому, з усіх своїх творів, Састре високо цінував свої найтрагічніші твори, **Чета Проти смерті, Смерть і міський квартал, Бочка сміття, Червона земля, Вільгельм Тель має сумні очі** (у цій останній п'єсі герой убиває свого сина, що, по думці автора, так мало статися), і другі. Як можна було сподіватися, розроблення тем у неконвенційному і трагічному дусі, завдало автору багато коштовних клопотів з урядовими чинниками

(цензурою й видавцями), а з імпресаріями зокрема (бо вони бойкотували його п'єси), і це значно відбилосся на його мистецькій творчості.¹³ Головно у другому випадку, еспанська цензура уважала Састре за непокірливий голос у дуже чутливому середовищі, наслідком чого, не маючи змоги побачити своїх п'єс на театральних дошках, наш драматург не міг вивчити своїх хиб, не міг прислухатися до голосу глядачів, і, що більше, не міг експериментувати театральними можливостями.¹⁴ І так, обвинувачений у цьому, що він зумисне пише такі п'єси, щоб їх не (можна було) ставити на сцені, Састре відповідає своїм критикам, що «драматург має обов'язок писати те, що йому диктує його душа», і що «письменник повинен сказати все, що він хоче висловити у п'єсі».¹⁵

Усе сказане не є вислідом якихось особистих примх «непідпорядкованого» драматурга, що виломився із традиційних письменницьких лав. Треба мати на увазі, що коли в 1949 році А. Буєро Вальєхо ставив уперше свою п'єсу «Історія сходової клітки», то в деяких літературних кругах вже йшли заходи, щоб змінити курс еспанського післявоєнного театру по агресивнішій і здоровішій лінії. Що більше, вже в 1945 році гурток молодих новаторів заснував був т. зв. "Arte Nuevo" (Нове Мистецтво), в якому між іншими фігурував і сам Састре. Що ж єднало тих молодих людей різних поглядів? Коротко, «відраза до панівної кляси театру того часу».¹⁶ Це власне дало А. Састре поштовх до його рвучкої боротьби за нові основи еспанського театру. В 1950 році наш автор і Хосе Марія де Кінто підписують свій голосний **Маніфест**, яким вони сповіщають заснування т. зв. Teatro de Agitación Social, (коротко, TAS), а в 1960 році вони обидва стали організаторами й оборонцями т. зв. реалістичного театру (Grupo de Teatro Realista, GTR). Ціллю якого було «змагатися за автентично гідну й антипанівну (устатковану) драму».¹⁷

Поставивши три п'єси і видавши «Документ про еспанський театр», який устійнив своє «вірую» про відношення мистецтва до суспільства, Састре ще раз

цим підтвердив, що соціяльна справа є важливіша від мистецтва, і що тільки мистецтво високої естетичної вартости є здатне перетворити світ.¹⁸ Значить, Састре взяв собі за ціль пропагувати театр реалістичний, соціяльний, гуманний, естетичний і, до певної міри, політичний. Щоб здійснити цей задум, він поєднав свою теорію з практикою, закладаючи основи під сильний і дуже актуальний на часі театр, до чого він не призабув пристосувати і своє власне життя. Як це відбилося на його творчому житті, вказує факт, що із двадцяти п'ять п'єс тільки десять було виставлено на еспанській сцені, при чому несприятливі події, пов'язані з його невдачами, примусили його шукати спокійніших умов праці в екзилі. Так то, після першої і короткої символічної і метафізичної кризи (етапи) Састре започатковує, як він сам це називає,¹⁹ свій правдивий театр сильною драмою **Чета проти смерти**, яку було виставлено в 1953 році, але вже заборонено після третьої вистави. Все ж таки, він, як автор, не зневірюється, бо «така праця це (вже) добрий початок майбутньої і більш типової драматичної форми Састре».²⁰ Коротко, автор має ясну мету: наблизити глядача до драматурга (і навідворот), перевиховати глуху публіку,²¹ і дати поштовх до відновлення театру та його гідного імені статтями, есеями і теоріями про театр як інструмент агітації в трансформації суспільства.²² Значить, боротися чесно й чисто, бо «насильство дає привід до ненависти, заздрість нищить життя, а ми всі маємо право до свободи і справедливости».²³ Вислід з цього нам такий, що «ми не можемо ігнорувати щастя ближніх просто тому, що ми всі відповідаємо за нещастя всього людства. Оце й одна із ідеологічних заяв Састре».²⁴

Ці й подібні думки вказують на те, що театр Састре, вже своєю особливістю є театром «стихійно агресивним»²⁵ і то з багатьох причин, що його оправдують. Бо хоч А. Састре (завдяки режимним чинникам) не був подекуди популярний, проте «його знають і щиро цінують як сумлінного автора»,²⁶ який, без сумніву, є найсміливішим еспанським іноватором²⁷ і «найцікаві-

шим драматургом з-поміж молодих критиків Буеро». ²⁸ Досліджуючи Састре з нейтрального погляду, один критик вірно заявляє, що його стиль, (і) його мова вимагають від публіки підготовки, якої еспанському суспільству (так) бракує, ²⁹ а другий за ним підтверджує, що «Буеро, це майстер великої якості, але творчість Састре є простодушно сміливіша і виявляє європейський стиль». ³⁰ Сам же Састре характеризує свою творчість, у своїй основі, як реалістичну, але без фотографічної закраски. Властиво вона є реалістична тільки в дуже відносному понятті, бо її дії часто проходять в уявних країнах і то в дуже неопределених історичних періодах часу. ³¹ Найкращим прикладом на це може правити його п'єса **Чета проти смерти** (1953), дія якої відбувається під час третьої світової війни на незнаній нам території. «Якщо його сцена дії є територія сучасної Іспанії, то його справа зацікавлення місцевими питаннями є тільки випадкова». ³²

У **Четі** бачимо гурт кримінальних злочинців, що їх мілітарна команда (не сказано яка і з яким осідком) призначила на фронтову лінію, з якої нема вороття. Ними проводить і їх тримає в залізній дисципліні професійний вояк і садист, підстаршина Гобан. Очікуючи великої офензиви ворога, кожен вояк-стрілець сповідається із своїх злочинів і слабостей (характеру), які привели його до цього гурту смерті. Користаючи з передріздвяної нагоди, вони «заломлюються», викрадають військові пайки алкоголю, запиваються і вбивають (зарубують) ножаккою («мачете») свого старшину, Гобана, який репрезентував єдиний в їхньому житті (військовий) порядок, дисципліну. Після цього трагічного діла, одні жалують свого вчинку, інші втішаються відносною свободою, а ще інші відчують, що вони втратили мету й потребу даліше жити. Всі знають, що їх злочин буде викритий, що вони не зможуть вернутися до минулого, і що ворог їх знищить при всякій нагоді. Безраді, вони розходяться, кожен у свою незнану і трагічну безвихідь.

У свою чергу, оригінальність п'єси полягає в тому, що її дія проходить у майбутній війні, але її ак-

цію можна пристосувати до будь-якого часу, фронту й території. Її значення, чи призначення має багато спільного із французьким екзистенціалізмом.³³ Хоч Іспанія такого руху не мала, і хоч у п'єсі про Іспанію нема ні найменшої згадки, проте Чета мала велетенський вплив на післявоєнну молодь просто тому, що такі події були тоді дуже поширені, на яких нова генерація виростала. Що більше, навіть сам Састре вийшов із такого клімату.³⁴ За той післявоєнний час, як видно, змінилося багато: змінився погляд на життя, а враз із ним, змінився і сам концепт театру, доказом чого стає цитована Чета. Бо замість традиційної техніки (дій), вона поділена на частини, а частини на сцени, і ця власне технічна зміна становить основну суть (нового поняття) драми. У ній, перша частина править за поступовий розвиток дії до смерті Гобана, а друга розкриває її трагічні наслідки. З'ясовуючи загально, в побудові Чети зміна положення стає вісю драматичного ефекту. А далі, замість традиційного стилю (емоції, сантиментальної комунікації, інтелектуальної форми вислову, і т. п.), Чету характеризує проста (безпосередня) мова, комунікативна й емоційна реакція публіки.³⁶ Правда, у драмі не все перфектне (вояки не говорять як вояки, бо, крім Гобана, вони не вояки, а професор метафізики не говорить професорським стилем), але у Састре кожна справа має своє виправдання, своє місце і свою «місію». Бо цією власне місією, сповіддю і дією кожного вояка, автор намагається передати нам якесь доручення, вістку, призначення, чи «послання». Будучи добрим майстром свого діла, Састре послуговується старим літературним законом, а саме: заки п'єса стане драмою, у ній найперше мусить бути якесь доручення (вістка, місія).

Щодо персонажів п'єси, то вони теж діють за авторовою формулою: вони висказують свої думки вільно і свobodно, ніби в унісон, наче б вони були одна душа. А проте, вони представляють собою різні типи, які розповідають про свої вчинки і говорять від себе в імені інших (таких як вони), значить, діють як символи і репрезентують собі подібні одиниці. Голов-

не є те, що Састре їх не виправляє, їх не наvertsає і не примушує нас вірити в те, що — звільнившись від тиранії (Гобана) — вони перетворюються в нормальних людей. Навпаки, він сам звертає увагу, що обставини значно погіршилися і цим примушує нас дивитися на справу критично. Очевидно, вояки знаходяться у центрі п'єси, а ми назвні, і відстань між їхніми думками і нашими доволі обмежена. Власне, це обмеження склонює нас призадуматися дещо над деякими недоліками п'єси, яка, як кожен літературний твір, їх виявляє. Наприклад, одна чета, висунена на фронтову лінію, без жодного зв'язку із головною командою (штабом); побіжна розробка персонажів (що залишилися в живих) з їхніми скаламученими особистими рисами; а далі, нерозривне положення засуджених (на смерть), яких неясне (чи неповне) минуле приневолює читача (глядача) недвозначно спитати: чи можна нам із ними симпатизувати? Або: а як із відходом деяких персонажів, головню в останній сцені (Андрес і Адольфо)? Певно, тут можна поставити ще інші припущення, щось вроді, «Ану, коли б вони...», або «Ану, коли б Гобан...» і обернути ними справу сюжету на інші рейки. Але, це вже справа критичного наставлення самого читача (глядача) та його особистого смаку.

На закінчення цього огляду можна ще додати, що Буеро Вальєхо і Альфонсо Састре, це без сумніву єдині еспанські драматурги, які з усього післявоєнного періоду, заслуговують на справжню увагу.³⁶ А Састре, треба знову відмітити, «виявив найбільш різноманітну техніку, а його тематика, за винятком кількох позицій, заслуговує на особливе відмічення. (В додатку до цього...) в нього розмова гладка і помистецьки і здібно стилізована».³⁷

Про самого автора знаємо дуже мало. Відомо лише, що він народився в Мадриді 1926 року і вчився на філософічно-літературному факультеті в Мадриді і Мурсії, закінчивши свої студії докторатом. Састре ще з молодости мав замілювання до театру, писав (віршом і прозою) маленькі п'єси, а в 1945 році зорга-

нізував (разом з іншими драматургами) «Арте Нуево», експериментальний драматичний гурток, щоб поборювати конвенційний професійний театр. Але, після двадцяти коротких (одноактових) п'єс авторства молодих аспірантів сцени, організатори мусіли свій проєкт занехати через брак фондів. Але Састре, мимо невдач, далі викладав свою театральну філософію в журналах і «Маніфесті» (ТАС-а), звертаючи увагу на потребу театру соціального спрямування (чого в Іспанії ще не було) і писав нові твори з безкомпромисовим протестом (проти режимних програм: легкі комедії, музикальні вистави, класичні твори Золотої Доби, переклади з американських і європейських драматургів)... Тому то його оригінальне новаторство вважається за одно із найбільших досягів³⁸ на полі відновлення (реновації) еспанського театру взагалі.

Завдяки усім цим безперестанним змаганням, ім'я Састре (як раніше ім'я Буєро) стало найбільш популярним символом інспірації для багатьох молодих кандидатів сучасного еспанського театального мистецтва.

Микола М. Палій

-
- 1 John W. Kronik, "Alfonso Sastre: Dramatist with a Mission". *Escuadra hacia la muerte*. New York: Appleton-Century-Crofts, 1967, p. 4.
 - 2 José María de Quinto, "Breve historia de una lucha". *Teatro*. Madrid: Taurus, 1964, p. 51.
 - 3 Teatro Popular Universitario.
 - 4 Kronik, p. 5.
 - 5 James R. Stamm, *A Short History of Spanish Literature*. New York: New York University Press, 1979, p. 230.
 - 6 Ibid.
 - 7 Gonzalo Torrente Ballester, *Teatro español contemporáneo*, 2 ed. Madrid: Guadarrama, 1957, p. 376.
 - 8 G. G. Brown, *A Literary History of Spain*. New York: Barnes and Noble, 1972, p. 159.
 - 9 Kronik, p. 1.
 - 10 Ibid., p. 3.

- 11 Torrente Ballester, **Teatro**, p. 510.
- 12 Brown, p. 160.
- 13 Stamm, p. 230.
- 14 Ibid., p. 232.
- 15 Rafael Vázquez Zamora, "Alfonso Sastre no acepta el »posibilismo«". **Insula** (Madrid), XV, 164-165, 1960, p. 27.
- 16 Carlos Blanco Aguinaga-Julio Rodríguez Puértolas-Inés M. Zavala, **Historia social de la literatura española**, III. Madrid: Castalia, 1979, p. 219.
- 17 Ibid., p. 220.
- 18 Ibid.
- 19 Ibid.
- 20 Ibid., p. 221
- 21 Francisco Ruiz Ramón, **Historia del teatro español, Siglo XX**. Madrid: Alianza Editorial, 1971, p. 417.
- 22 Ibid., p. 419.
- 23 Angel del Río, **Historia de la literatura española**, II (ed. revisada). New York: Holt, Rinehart & Winston, 1967, p. 379.
- 24 Ibid., p. 381.
- 25 Kronik, p. 1.
- 26 Torrente Ballester, **Teatro**, p. 511.
- 27 Kronik, p. 1.
- 28 Brown, p. 159.
- 29 Torrente Ballester, **Teatro**, p. 511.
- 30 Brown, p. 160.
- 31 Ibid.
- 32 Ibid.
- 33 Torrente Ballester, **Teatro**, p. 512-513.
- 34 Ibid., p. 513.
- 35 Ibid., p. 514.
- 36 Stamm, p. 232.
- 37 Gonzalo Torrente Ballester, **Panorama de la literatura española contemporánea**, v. 2, 3. a ed. Madrid: Guadarrama, 1965, p. 535.
- 38 William Giuliano, **Buero Vallejo, Sastre y el teatro de su tiempo**. Madrid: Las Américas, 1971. p, 162.

== ** ==
*

ДІЄВІ ОСОБИ

Стрілець АДОЛЬФО ЛЯВІН

Стрілець ПЕДРО РЕКЕ

Стрілець ЛЮІС ФОС

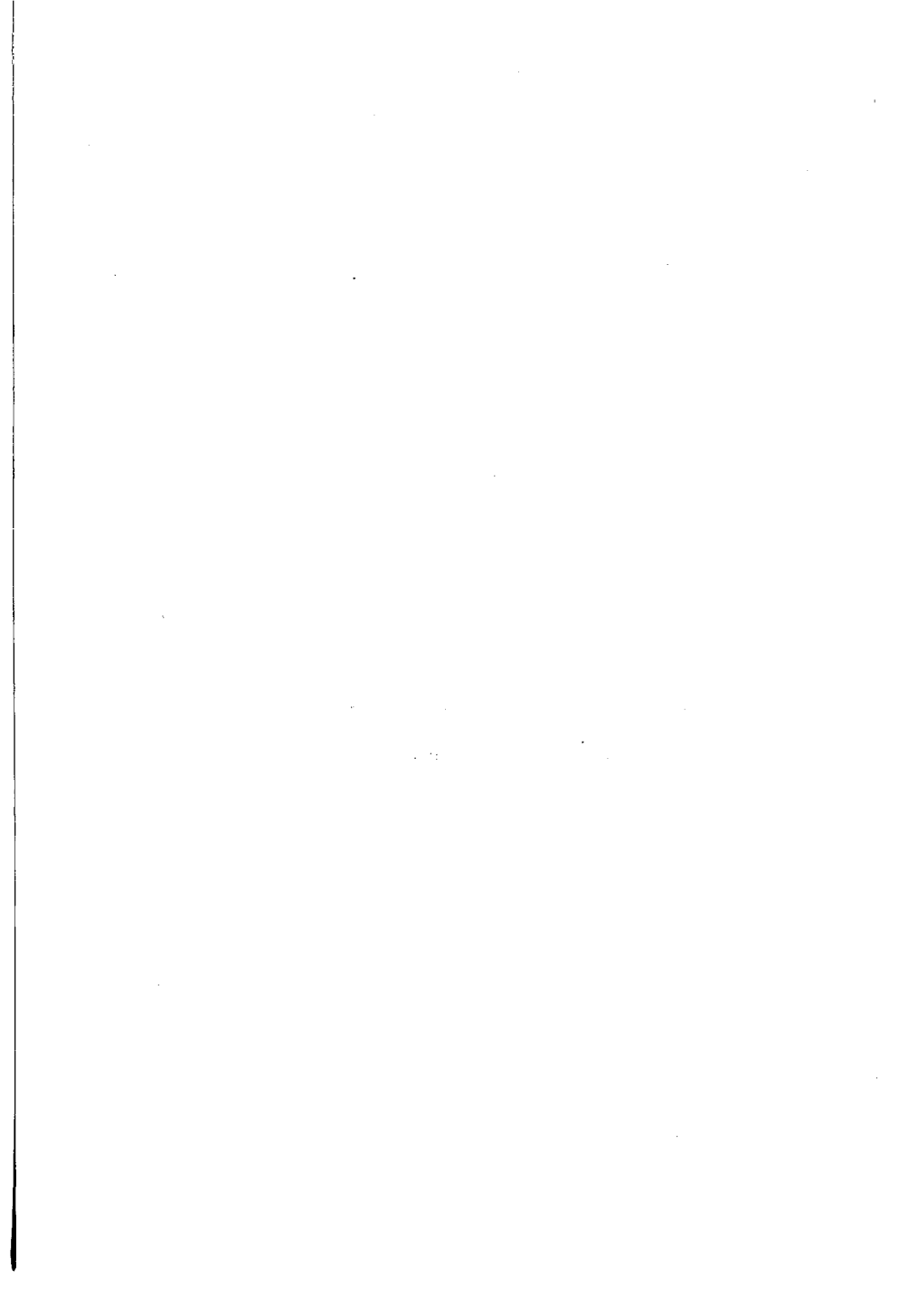
Чотовий ГОБАН

Стрілець ХАВІЄР ГАДДА

Стрілець АНДРЕС ХАКОБ

Дія проходить в хаті лісника.

Третя світова війна.

ЧАСТИНА ПЕРША

С ц е н а 1

(Середина хати лісника, частинно видна з вертикального поля зору. У задньому пляні, густо заліснене місце. Спереду поляна. Це єдина кімната у хаті. В коминку горить вогонь. Перед коминком матраци шістьох вояків. В одному куті, сперті на стояк, п'ять рушниць і один скоростріл. Скринька амуніції. Велика бочка води. Польовий телефон. Електрична батарея. Велика купа дров. Санітарна скринька спішної допомоги з червоним хрестом.

Двері у задній плян і велике вікно у скісній стіні при отворі сцени. Вечір. Навколо багаття ЛЮІС, АДЛЬОФО і ПЕДРО сидять на своїх складених удвоє матрацах і грають у кістки. ХАВІЄР дримає, простягнувшись на своїм випростованім матраці.

Збоку чотовий ГОБАН дбайливо чистить свою рушницю. Починається дія).

АДЛЬОФО (Кидає кістки): Два тузи.

ПЕДРО (Так само): Один. Гей, ти, Люісе. Твоя черга.

ЛЮІС (Немовби розсіяний): Га?

ПЕДРО: Кажу, що тепер твоя черга.

(ЛЮІС не відзивається. Кидає кістки в кубок, одну за одною і їх мішає. Не звертає уваги на гру.)

АДЛЬОФО: Ти програв. І ти вкинув два рази. Кидай. (Люіс знову кидає.) Дві дами. Кидай. (ЛЮІС кидає три кістки у кубок, і мішає.) Чотири. Добре.

(ЛЮІС не звільняє кубка.) Дай мені вже раз той кубок.

ЛЮІС: О, так... вибачай.

(Дає йому кубок і АДОЛЬФО кидає в нього кістки.)

ПЕДРО: Що з тобою діється? Може не почувався добре?

ЛЮІС: Мені здається, що... в мене гарячка. Відчуваю тут (кладе на чоло долоню) жар.

ПЕДРО: То приляж на хвилину і спробуй, чи тобі не пройде.

ЛЮІС: Ні. Я волію... Бо як ляжу, то буде гірше... Волію не лягати. Воно мені пройде. Хто кидає?

АДОЛЬФО: Я. (Кидає кістки. Роздратований, знову кидає п'ять кісток і мішає.) Три королі.

ПЕДРО (Мішає): Два... (Знову кидає.) і чотири. Запиши ще одну.

(Звертається до АДОЛЬФО.)

АДОЛЬФО: Я знаю. (Позіхає. Мішає. Сміється.) П'ять червоних. Це досить.

ПЕДРО (Мішає): Замало. (До ЛЮІСА.) А тепер ти. (Але ЛЮІС не звертає на нього уваги. Він схилив голову і стискає обличчя п'ястками. Пріє.) Люісе що з тобою?

ЛЮІС (Стогне): Мені сильно болить голова. (Поглядає вгору. В очах з'являються сльози.) Це певно сталося вчора, на стійці... Мене захопив холод... А холод мені не помагає... ще від юности. (Стогне.) Болить мені жахливо.

ПЕДРО: Стривай.

(Підводиться і йде до заднього пляну. Відчиняє санітарну скриньку, виймає тубку й бере із неї одну пілюлю. Опісля виймає з кишені пляшечку, наливає в неї води і кидає туди пілюлю.)

ЧОТОВИЙ (Не обертаючись): Що ти робиш?

ПЕДРО: Це пілюля... Він не почувався добре.

ЧОТОВИЙ (Не підводить голови): Що з ним?

ПЕДРО: Йому болить голова. Він хворий.

ЧОТОВИЙ (Похитує головою): Ми не можемо витрачати лікарства.

ПЕДРО: Алез, пане чотовий... Я ж вам кажу...

ЧОТОВИЙ (Підсміхається бездушно): Я говорю в загальному понятті. Якщо йому так болить голова, то йому треба дати лікарство проти болю і нема про що більше говорити. Я теж милосердна людина, хоч інколи я на таку не виглядаю. Я хочу вам цим сказати, що це положення може потривати довго-предовго і що ми не маємо упевненоважнення штабу просити в нього допомоги. Головне управління нам дало харчу і лікарства на два місяці. Продовж цих двох місяців ми ні для кого не існуємо. І речинець підготовано так, що ми починаємо сполягати удруте... На лютий... А тим часом ті, що здають собі справу з нашого постюго тут, думають про інші речі. (Підводять голову.) Добре, на що чекаєш?

(ПЕДРО б'є закаблуками і пристає до решти вояків. ЧОТОВИЙ продовжує своє заняття.)

ПЕДРО (Дає пляшечку ЛЮІСОВІ): Випий це.
ЛЮІС (П'є): Спасибі.

(Спірається об стіну і сидить мовчки.)

ПЕДРО (До АДЛЬОФ): Хочеш цигарку?

АДЛЬОФ: Добре. (Заналює. ЧОТОВИЙ починає собі мугикати пісеньку.) Отой чоловіга тепер вже співає.

ПЕДРО: Справді. Так і видно, що йому сподобалася... ота пісня.

АДЛЬОФ: Його співання мене дратує.

ПЕДРО: Чому?

АДЛЬОФ: Хто його знає. Я його співу не люблю, це все.

(ПЕДРО кидає в коминак поліно.)

ПЕДРО: Затишно тут, правда? Навколо багаття. (Покурює. Розрушує жар.) Це мені нагадує мое село. Наша вся родина любила сходитися в такий час біля вогню.

АДЛЬОФ: Я також походжу з малого села. Але я все своє життя жив у столиці.

ПЕДРО: Я покинув село, як мені було вісімнадцять років, і вже ніколи туди не вернувся. Тепер мені двадцять дев'ять років.

АДОЛЬФО: А чим ти займався?

ПЕДРО: Я працював у фабриці. А ти?

АДОЛЬФО: Я жив з торгівлі. (Перерва. Курять. Притишено:) Як ти думаєш, чи той чоловік не відчуває холоду?

ПЕДРО: (Кладе палець на уста): Мовчи. Бо може тебе почути, а в нього погана вдача.

АДОЛЬФО: Я знаю. А яке мені діло до цього? Чому він не присяде до вогню з нами? Такого типу людина мені не подобається. Це один із тих чотових «першої кляси», які уважають себе за генералів.

ПЕДРО: Замовчиш ти вже раз, чи ні?

(Перерва.)

АДОЛЬФО (Кидає цигарку наглим відрухом): Ми тут три дні сидимо, а вони вже вічністю мені видаються.

ПЕДРО: А я думаю, що як ми, після п'ятиденного нашого знайомства, так починаємо... то це вже поганий знак.

АДОЛЬФО: Що так починаємо?

ПЕДРО: А собі взаємно помагати.

АДОЛЬФО: Га?

ПЕДРО: Це правда, що ця бездіяльність... тільки вичікувати... не належить до приємности...

АДОЛЬФО: Ні, до великої приємности це не належить. Головно, коли знаємо, що нас чекає... і нема людини, яка б цьому зарадила.

ПЕДРО: Що це значить?

АДОЛЬФО: Ніщо.

ПЕДРО: Добре, але я гадаю, що найкраще було б не обурюватися на те, що нас чекає, або що не чекає. Бо ніхто не знає, що станеться...

АДОЛЬФО: А я припускаю, що офензивив може навіть і не буде.

ПЕДРО: Може бути. Щодо мене, то я волів би навпаки.

АДОЛЬФО: А ти, волієш...?

ПЕДРО: Так. Я не люблю діла, яке може зовсім не сповнитися. Вже три місяці минає, як на фронті все затихло, і мені це не подобається.

АДОЛЬФО: Тепер це докажує, що ти патріот.

ПЕДРО: Ні, я не патріот. Справа така... ну, було б задовго розповідати. Не вартує заходу.

АДОЛЬФО: Чому тебе призначили в цей загін? Усі знаємо, що ми тут задля чогось. Я думаю, що цей загін називають «каральним відділом», ось що... Місце небезпеки і... дуже малі можливості на нього покладатися. Ну, й чому воно так сталося? Не тому може, що ти добродісна людина, що? Такий собі ангелик.

ПЕДРО: Ясно, що ні. Справа в тому, що я, як кажуть, погано повівся з полоненими.

АДОЛЬФО: Що ти їм зробив? Здер із них шкіру, басаман за басаманом? Або може ти їм делікатно вибрав очі?

ПЕДРО: Зовсім не те. А тобі що до того? Залиши мене в спокою.

АДОЛЬФО: Ти ненавидиш тих людей, що? Ворога, значить... Таємничого ворога. (Іронічно, наче б повторював втерту пропагандивну фразу.) Орієнтальні душі... Хитрі й жорстокі. Ти їх ненавидиш?

ПЕДРО: Думаю... думаю, що так.

АДОЛЬФО: Ти певно маєш... якісь особисті мотиви.

ПЕДРО (З великим зусиллям): Так, дуже особисті. Справді... особисті. (Підводиться і, з руками в кишенях, починає нервово проходжуватися. Підходить до вікна і довго поглядає крізь нього надвір.) Мусить бути холодно надворі, пане чотовий, що? Ну, й погода.

(ЧОТОВИЙ низує плечима. Всуває замок у рушницю і підводиться. Залишає рушницю в куті. Потягається. АДОЛЬФО приглядається йому мовчки. ЧОТОВИЙ підходить до місця, де спить ХАВІЕР, і штовхає його ногою.)

ЧОТОВИЙ: Гей, ти. То вже досить того спання.

(ХАВІЄР ворухиться ліниво.) Ти чуєш мене? Вставай уже!

(Знову його штовхає чоботом. ХАВІЄР підводиться і сідає. Виймає з кишені окуляри без оправ і кладе їх на очі.)

ХАВІЄР: Що тут діється?

ЧОТОВИЙ: А те, що вже досить цього снання. Ти думасш, що ти на вакаціях?

ХАВІЄР (Підводиться і стає ніби «на струнко»): Ні... я не мав нічого до роботи.

ЧОТОВИЙ: Будь уважний і готовий. Тобі це вилається маловажне? Візьми рушницю. (ХАВІЄР йде до стояка з рушницями, бере одну в руки і вертається з нею до ЧОТОВОГО.) Вона забруднена. Вичисти її.

ХАВІЄР: Так, пане чотовий.

(Сідає і неохоче починає її чистити.)

ЧОТОВИЙ: А той, що з ним діється? Далі нездоровий? (АДОЛЬФО знизує плечима.) Ти. Досить того удавання.

(ЛЮІС не розплющує очей. ЧОТОВИЙ дає йому пощочину спинною рукою.)

ЛЮІС (З напіврозплющеними очима, ліниво): Мені... мені все ще погано болить голова. Так ніби мені тут щось сидить всередині. В одному боці голови. Ну... сильний біль.

ЧОТОВИЙ: Не турбуйся. Він тобі вищумить на стійці. Твоя черга.

ЛЮІС (Поглядає на годинник): Моя черга?

(Силкується підвестись.)

ЧОТОВИЙ: Так, твоя черга. Це дивує «панича»? (Міняє тон.) Треба пильнувати часу, ти це добре знаєш. Хочу вірити, що це більше не повториться... Ти майже напивав собі біди. Ані я не є твій сторож, ані ти не є школяр для іграшок. Ти носиш військовий мундир, юначе. Якщо ти цього не зрозумів, то будеш мати клопіт зі мною. (ЛЮІС уже встав. З трудом на-

дягає на себе плаща і пояс. Бере в руки рушницю і вагається, пробуючи її повісити на рам'я. Рушниця падає з грюкотом на землю.) Про що ти думаєш, тумане? Рушниця не сміє вапати. (Сам до себе.) Щоб це тільки не повторилося.

ПЕДРО: Пане чотовий, я вам хочу сказати, що Люїс дійсно хворий. Я піду за нього на стійку.

ЧОТОВИЙ: А ти замовч.

ПЕДРО: Справа в тому...

ЧОТОВИЙ: Я тобі вже сказав замовчати! І не мішайся знов у не своє діло... А ти, іди вже. Я не можу погодитися з тим, щоб вояк захворів як безкровна дівчина. Вже час змінити стійкового, і це святий обов'язок. (ЛЮІС, вагаючись, виходить. При відчиненні дверей чути сильний порив вітру. Мовчанка. Педро поглядає пильно на ЧОТОВОГО, який сідає біля вогню і запалює цигарку. Обсервує рухи ХАВІЄРА.) Цей замок нечистий. (ХАВІЄР бере рушницю і її оглядає.) Може виглядати краще, не віриш? (ХАВІЄР не відповідає. Знизує раменами і обмежується до дальшого чищення рушниці.) Педро, принеси барилку.

(ПЕДРО бере барилочку і подає її ЧОТОВОМУ. Приближається АДОЛЬФО, а ХАВІЄР залишає рушницю і виймає із кишені малий пугар. Усі чогось вичікують. ЧОТОВИЙ черпає черпаком і роздає кожному малу порцію рідини. АДОЛЬФО п'є її смакуючи. ПЕДРО випиває її двома ковтками, а ХАВІЄР одним.)

АДОЛЬФО (Посмакувавши жадібно останню краплину): Пане чотовий, я думаю, що трохи більше коньяку нам не дуже би пошкодило. Тільки... трішки. При такому холоді...

ЧОТОВИЙ (Випиває свою порцію, яку він тільки що наляв): Ми п'ємо так мало, бо холодно. З алькоголем треба обходитись уважно. Я бачив знаменитих вояків, що тратили пошану до мундиру... задля алькоголю.

ПЕДРО: Ви... були вояком усе своє життя?

ЧОТОВИЙ (Випиває залишки коньяку): Так.

ПЕДРО (Намагається нав'язати з ним розмову):

А як довго ви носите мундир, пане чотовий? Це свого роду форма спитати вас, скільки вам років?

ЧОТОВИЙ: Мені тридцять дев'ять років... Я вступив до легіону, як мені було сімнадцять років, але я ще з дитинства думав стати вояком... Я любив це...

ПЕДРО (Сміється): Ви, пане чотовий, людина, яка ніколи не носила краватки.

(Перерва. ПЕДРО перестає сміятися. Мовчанка.)

ЧОТОВИЙ: Це мій справжній одяг. І ваш «справжній одяг» на завжди. Одяг, в якому ви помрете. (Сміється з виразу, що зарисовався на обличчях своїх слухачів. Вони неспокійно поглядають один на одного. ЧОТОВИЙ з притиском продовжує.) Це одяг мужчини: уніформа вояка. Ми, мужчини, завжди так одягалися, в шорсткі сорочки... Одяг, який не охороняє нас ні від холоду, ні від спеки... Пояси... Рушниця на плечі... Усе інше, це винижнююча одежа... сором людськості. (Поглядає пильно на ХАВІЄРА, який удає, що йому зайшли парюю окуляри і він їх витирає.) Але це ще не вистачає, щоб носити цей одяг... На нього треба собі заслужити... Ось чому я настоюватиму, щоб ви осягнули ступінь борців і вміли вмерти, як мужчини. Бояк, це тільки людина, яка вміє умирати, і ви навчитеся цього зі мною. Це єдина річ, яка вам залишається, умирати, як мужчина. І ми цього навчаємо в армії.

ПЕДРО: Пане чотовий, я чув, що в армії вчили, як воювати... і перемагати, не зважаючи на все інше.

ЧОТОВИЙ: Треба найперше зректися цього собачого життя, щоб воювати й перемагати. А ви ще його не зреклися, правда? Вам усе ще залишається мерзенний промінь надії. Ви не вояки. Ви покидьки, сміття, я це знаю... люди, що хочуть жити, але не піддаються жодній дисципліні. Нездисципліновані й боягузи! Гаразд. Ви проковтнете дисципліну чотового Гобана, дисципліну старого легіонера. Мені конче потрібна чета вояків готових на смерть. І я їх дістану. Я їх вишколю із вас. Головна команда свідомо того, що вона зробила, передаючи цей загін під мою команду.

Я піду з вами аж до самого кінця. Я згину з вами. Але ви мусите йти на смерть чистими і цілковито здисциплінованими. І єдину річ, яку ви почувете на цій землі, це буде мій голос наказу. Ви будете змушені мене терпіти аж до кінця, не зважаючи на те, як це вам буде не вигідно.

АДОЛЬФО (Хрипким голосом): Пане чотовий.

ЧОТОВИЙ: Що?

АДОЛЬФО (З жартівливою усмішкою): Я вже знаю, якого ви типу людина. Ви із тих, що вірять у вийня як у гарне діло. Я закладуся, що так, правда?

ЧОТОВИЙ (Поглядає вперто на АДОЛЬФО): А якщо тобі це не сподобалося, то пробуй забратися. І побачимо, що станеться. (ХАВІЕР мимрить сам до себе.) Ти щось говориш?

ХАВІЕР: Ні, тільки... я зранив собі палець, закладаючи замок.

ЧОТОВИЙ: Виглядає, що ти «професор». Я припускаю, що ти певно маєш теорії про цю справу і про все інше. Виясни нам свої делікатні теорії. Уже час нам почути щось веселе. Ну, говори!

ХАВІЕР (Нервово): Слушайте, пане чотовий. Я не маю охоти ні про що говорити, розумієте? Я є тут і вам підчиняюсь. Чого ви більше хочете?

ЧОТОВИЙ (Йому перебиває): О, уважно. Не дуйся. Я не терплю цього тону... «професоре».

ХАВІЕР: Вибачайте мені... Справа така, що... я чуюся нервовим.

ЧОТОВИЙ: Справді. «Професор», це дуже нервова людина і крім того перфектний негідник. Мені здається, що вже час нам познайомитися.

(У цій хвилині відчиняються двері і з'являється АНДРЕС: плащ з піднесеним коміром, рукавиці і рушниця. Наближається до ЧОТОВОГО.)

АНДРЕС: До ваших послуг, пане чотовий.

ЧОТОВИЙ: Сядь.

АНДРЕС: Пане чотовий, хочу вам сказати, що я стрінув Люїса... в поганому стані, як мені видалося, нездібного перебрати стійку. Боюся, що він не конче здоровий.

ЧОТОВИЙ: Досить цього. Я його вже перевірів раніше, і йому нічого не бракує. Ось твій коньяк. (АНДРЕС скидає свій пояс і плащ. Сідає і пристрасно п'є коньяк до останньої краплини.) Ти прийшов на час послухати цікавої історії. Ми говоримо про «професора».

ХАВІЄР: Замовчи вже нарешті. Залиши мене в спокою.

ЧОТОВИЙ (Споглядає вперто на ХАВІЄРА): Я від першої хвилини відчув, що з тобою я не встигну як слід погодитися. Ми не з тієї самої породи. Я зненавдив тебе, як тільки ми стрінулися, якраз тиждень тому, як мене закликали і вручили мені твої папери. Дивно навіть подумати, що тиждень тому ми навіть один одного не знали. Але я вас усіх знав. І нікому з вас на думку не прийшло про мою присутність, правда? А тепер для вас нема нічого реальнішого від мене. (Сміється.)

АНДРЕС: Ви кажете... що вам дали наші папери?

ЧОТОВИЙ: Так, ваші милі життєписи. (Погляди неспокою.) Стрілець Хавієр Гадда. З регіменту піхоти, число 15. Военні операції на південь від озера Негро. Чи не так?

ХАВІЄР (Погоджується): Так, я походжу звідтам. То було пекло шрапнелів, щось... страшне.

(Затикає собі вуха.)

ЧОТОВИЙ: Не турбуйся. Оце, інакше пекло. Стрілець Адольфо Лявін, 2-га протитанкова сотня... На півдні. Пам'ятаєш?

АДОЛЬФО (Понуро): Я того не забув.

ЧОТОВИЙ: Андрес Хакоб. Новобранець. З вишкільного табору Лемберг до карального загону. Не ти часом?

АНДРЕС: Так, я.

ЧОТОВИЙ: Стрілець Педро Реке. Ріка Кар... Зимова офензива... Багато полонених, правда?

ПЕДРО: Так.

ЧОТОВИЙ: Ти справжній вояк, Педро... Я тобі GRATULUЮ. Як би ми вийшли живими із цієї операції, то я хотів би ще раз стрінутися з тобою.

ПЕДРО (Поважно): Спасибі.

ЧОТОВИЙ: Коли це вас цікавить, я тут не на те, щоб вас карати. Я ніхто інший, як іще одна покарана людина. Я не святий. Коли б я був ним, то я не був би з вами.

(Подекуди холодна усмішка.)

ПЕДРО (Сміливо): Мені сказали, що ви дослужилися в армії вищого ступеня. Хочу сказати, що... вас zdeградували. Ви були сержантом, чи не так?

ЧОТОВИЙ: Хто тобі це сказав? Що ти знаєш про мене? Ну, скажи.

ПЕДРО: Не багато.

ЧОТОВИЙ: Маю надію, що мене не застидаєш. Говори.

ПЕДРО: Мені сказали, що ви маєте три чорні хрести.

АНДРЕС: Як то, «три чорні хрести»? Що це таке?

ПЕДРО: Зовсім ясно. Він убив три істоти. Чи це правда, пане чотовий? (ЧОТОВИЙ поглядає на нього вперто.) Як ви були сержантом. Чи не так?

ЧОТОВИЙ (Після короткої мовчанки): Так. Я убив двох боягузів. Одного за те, що він намагавсь утікати. Це сталося під час останньої війни. А в цій історія знову повторилася... Він відмовився вискочити з окопів.

(ХАВІЄР опускає очі.)

ПЕДРО: І третій?

ЧОТОВИЙ (Похмуро): А третя справа... то був випадок.

ПЕДРО: Випадок?

ЧОТОВИЙ: Так!

(Підводиться. Ходить похмурений по кімнаті.)

ПЕДРО: Який випадок?

ЧОТОВИЙ (Проходжується): При вишколі, як я пояснював тактику рукопашної боротьби... і нападу з багнетами... То була його вина. Він був незграбний вояк і дуже хвилювався... Не знав, як себе оборонити...

ПЕДРО: І ви його вбили? Таки там... він умер?

ЧОТОВИЙ: Я не знаю, що сталося. Хлопчина почав дрижати і бліднути. Він мене розлютив. Одним махом я кинув його об землю, а там я вже не знаю, що мене опанувало. Я попав у нестяму, і таки сам його добив... таменьки. Я проколов його багнетом. Він мене довів до скаженини. То був тупий... безкровний хлопчина, з веснянками на обличчі... (мінє настрої) і тепер, коли я його собі пригадую, то мені здається, що у нього був... (викривляє уста) сумний вигляд...

(Помалу починає темніти.)

Цілковита темнота.

С ц е н а 2

(Помалу світає. Настає ранок. **ЛЮІС** лежить на землі. **ХАВІЄР** сидить біля нього. **ПЕДРО** замітає долівку. **АНДРЕС** голиться перед величким дзеркалом при вікні.)

ХАВІЄР: Не турбуйся, хлопче. Нічого не станеться. Ти певно трохи простудився... Гарячка тобі вже впала... А це вже добрий знак.

ПЕДРО (Замітаючи): Залиши його тепер. Нехай засне.

ХАВІЄР (Підіймається): Чи ти чув, як він маячив цієї ночі?

ПЕДРО: Так. Нещасний хлопчина... Я певний, що він мав сорок ступенів гарячки... І чого він не говорив!.. (Замітає.) Я справді злякався, намагаючись йому допомогти. Простягнений на землі... непритомний.

АНДРЕС (Кінчає голитися): Той чоловік це потвора. Чому він примусив його стояти на стійці, як він не почувався добре? І ви, чому ви йому дозволили іти?

ПЕДРО: І ти, чому ти вернувся, знаючи, що він

не міг устоятися на ногах? Ти повинен був привести його назад.

АНДРЕС: І лишати стійку без вартового? Та той чоловік був би здатний мене вбити. Це безрозсудна людина. Він не знає жодної інакшої норми поведінки від військового наказу. Іди й говори йому про милосердя і любов до ближнього!

ХАВІЄР (Охляло): Андрес має рацію. Він живе згідно з засадами військового підручника. І коли б це було тільки те... Крім того, він агресивний, зачіпливий. Минулої ночі він намагався жартувати собі з мене, розповідаючи історії, які його не повинні цікавити. Яке він має право щось про нас говорити? Ви цього не завважили? Виглядало так, наче б він нам погрожував тим, що він знає про кожного із нас. Я уважаю, що чиясь життя не повинно нікого цікавити.

(Хворий щось мимрить, але до його слів ніхто не прислухується.)

ПЕДРО (Наближається): Що ти кажеш?

ЛЮІС (Силкується): Мене зовсім не бентежить признатися, чому мене привели до цієї чети. Я відмовився взяти участь в езекуційній лінії. Це все. Я не надаюся до холоднокровного убивства. Вони це називають «непослухом», чи як там. Для мене, це все те саме. Але я б не лякався відмовитися знову...

ПЕДРО: Ну, гаразд, заспокійся. Тепер тобі не до цього. Тобі могла б зрости гарячка. Тобі властиво треба відпочати.

ЛЮІС: Я... хотів сказати...

ПЕДРО: Ми тебе зрозуміли. Заспокійся.

(Тим часом підвіся ХАВІЄР і став собі трохи оподалів. Запалює цигарку. Стоїть непорушно на ногах.)

АНДРЕС (Ховає приладдя до голення. Сидить далі на своєму вояцькому матраці.) Розглядаючи все докладно, це страшне, що нас із цього, чи з того навістило.

ХАВІЄР: Справді.

АНДРЕС: Ну й пастка. Нема виходу. Для нас нема спасіння.

ХАВІЄР (Скривлює обличчя на знак невдоволення). Це правда. Ми є чета засуджених на смерть.

АНДРЕС: Ні... щось гірше... від засуджених, що очікують смерті. Людей, засуджених на смерть, убивають. А ми... живемо...

ПЕДРО: Я вам пригадую, що вздовж фронту є багато більше таких чет, як ця. Сподіваюся, ви не думаєте, що тільки ми знаходимося у спеціальному положенні. Те, що з нами діється не має жодної вартості. Нема чим пишатися. Такий загін називають «чета безпечности»... чотовий і п'ять мужчин, так як ми...

(АНДРЕС його не слухає.)

АНДРЕС (Здригаючись): Ми єдині в цьому лісі і знаходимося яких п'ять кілометрів від нашої передньої стежі. Я думаю, що ми не повинні брати собі це за жарт. Мені здається, що це... страшна кара. Нам не лишається ніщо інше, як зірвати депозит мін і згинути, щоб сміливі хлопці першої лінії про це дізналися і приготувалися до оборони. А нам, навіщо нам буде потрібна оборона? Ми вже не будемо між живими.

ПЕДРО: Вже досить цього, ну? Скидаєшся на лихвісного птаха.

АНДРЕС: Це правда, Педро. Це правда... Що ж хочеш, щоб я робив? Почав співати? Не можна ж заплющити очей. Я... я боюся. Пам'ятай, що... я ще навіть не був під вогнем... Це буде перший раз... і останній. Я не можу собі уявити, що значить бій. Це... страшно!

ПЕДРО: Бій, це ніщо. Гірше ти вже перебув.

АНДРЕС: А що це... гірше?

ПЕДРО: Отаборування. Вишкіл. Шість, сім годин маршувати під сонцем; коли сержант не милосердиться над тобою; раз-два, раз-два, і ти сам хочеш упасти горілиць, як перепрацьована скотина. Але милосердя нема. Вліво, вправо. Упасти на землю. Раз-два, бігом марш. Раз-два, раз-два! Оце гірше. Довгі марші до безтями. Дороги, які нікуди не ведуть.

АНДРЕС (Повільно): Найгірша річ для мене, це оте довге чекання.

ПЕДРО: Чотири дні це ще не довге чекання а ти вже не можеш його стерпіти... Уяви собі, коли це потриває днями... Мені здається, що треба очікувати свого часу, бути в бадьорому настрої... поки що... А там, побачимо.

АНДРЕС (Нервово): А чи не говорили часом, що офензива буде негайна? Я вже був привик до думки про смерть, і мене ніщо вже не турбувало. «Нас ліквідують і все скінчене». Але тут виходить, що війни нема... Спокій... Ми знаємо, що спереду, за деревами, є тисячі до зубів озброєних вояків, рішених кинути ся на нас. Хто знає, чи вони вже нас не знайшли і нас не пожаліли? Вони нас мають під своєю контролею і сміються з нас. Ось що з нами діється, ми схоплені у пастці! І чомусь пробуємо прислухуватися... і знаходимо тільки спокій... Можливо, що пройдуть місяці й місяці. Хто їм зможе протиставитися?

ХАВІСР (Поважно): Кажуть, що вони люті й жорстокі... але ми не знаємо до якої міри... Ми не знаємо... І власне це незнання нас особливо лякає. Ми знаємо, що в них інакша ментальність... і це нас непокоїть, бо ми не можемо їх зрозуміти, зредувати це поняття до предмету, і уявити собі, як вони влестиво виглядають... Ми знаємо, що вони фанатично вірять у свою силу і свою правду. Ми знаємо, що вони нас уважають за зіпсованих, хворих, нездібних до найменшого вияву віри й надії. Вони хочуть нас знищити, випалити наше коріння... Вони здатні на все. Але, на що вони спроможні? На що? Як би ми знали, то ми б певно їх боялися... але справа тут така, що я ні трохи не боюся. Це так, як біль... Умирати в бою, це не найгірший випадок... Залишитися живим... опинитися в полоні, бо я не можу собі уявити, щоб мене вбили... ось що мене тепер переслідує...

АНДРЕС: Так, це правда... Я розумію, що ти хочеш сказати. Як би ми мали перед собою вояків французьких... або німецьких... то все було б інакше. Бо ми їх знаємо. Ми бачили їхні фільми. Ми читали їхні книжки. Ми трохи знаємо їх мову. Це інакше.

ХАВІЄР: Страшні бо ці люди... ця країна... Ми знаходимося дуже далеко...

ПЕДРО: Далеко від чого?

ХАВІЄР: Не знаю... Далеко...

(Мовчанка. ПЕДРО поглядає на свій годинник, надягає на себе плащ і пояс. Бере в руки кріса.)

ПЕДРО: Іди щасливо.

АНДРЕС: Бувай здоров. (ПЕДРО виходить. Мовчанка.) Хто знає, що тепер робить чотовий?

ХАВІЄР: Ходить далеко по лісі... На чатах... Або перевірює депозит мін. Він не може спокійно сидіти.

(АНДРЕС виймає цигарки і дає ХАВІЄРОВІ. Курять.)

АНДРЕС (Після мовчанки): Коли чотовий говорив про нас минулої ночі, то я зрозумів, чому ти збілів. (ХАВІЄР не ворухиться.) Я теж не думав, що то було таке смішне. Бо... це нікому не до того, що хто зробив, правда?

ХАВІЄР: Ні. Це нікому не до того.

АНДРЕС: Я волю не вміщуватись у життя сторонніх людей, і волю, щоб ніхто не вміщувався у моє.

ХАВІЄР: І я теж.

АНДРЕС: Своєму приятелеві можна все сказати, навіть тайну, але він мусить бути ним, приятелем.

ХАВІЄР: Ясно.

АНДРЕС: А мені здається, що у війні дуже трудно дружитися. Ми стаємо надмірними самолюбамі, правда? Думаємо тільки про себе самих, щоб спасти своє життя, навіть за ціну інших. Я говорю про людей нормальних, крім героїв...

ХАВІЄР (Підсміхається): Оце ми повинні й робити, включати героїв... тоді не було б війни.

(АНДРЕС сміється.)

АНДРЕС: Дехто говорить, що ти антипатичний і уважаєш себе за щось вище, але я з цим не погоджуюся. Чи це правда, що ти був професором університету?

ХАВІЄР: Так.

АНДРЕС: Професором чого?

ХАВІЄР: Метафізики. (АНДРЕС сміється.) З чого ти смієшся?

АНДРЕС: А з цього. Воно приводить мене до сміху. Професор метафізики. А тепер ти не вартий і нюху табаки, так як я, що не перейшов і одного року. Спільна яма... для всіх.

ХАВІЄР: Так, це дуже кумедно.

АНДРЕС: Я не любив учитися, тобто, думаю, що я забагато пив. І почав говорити нісенітниці. Я не надавався до викладових залів, ані до поважних відповідей на пусті питання професорів. На кінець, навіть моїм батькам було досить цього і я пішов собі з хати. Мені було двадцять шість років і я все ще сидів на другому році.

(Сміється.)

ХАВІЄР: Ти пішов собі з хати? І куди?

АНДРЕС (Сміється): Я започаткував господарство. Значить, я зійшовся з дівчиною. Я не був здібний заробити навіть на хліб, але я, звичайно, далі запивався з друзями. Бешкети вчасними ранками, побиття нічними вартівниками, поліційні станиці... падання з ніг, кров... буденні справи. Я розійшовся з моєю дружиною... і залишився сам... Нарешті я міг пити і не мусів нікому з цього сповідатися... і ніхто не мусів терпіти задля мене... (Його очі, видно, зайшлися сльозами.) Як бачиш, звичайна погана історія. Єдина річ, яка мене потішає, це думка про нездійснену працю, яка нікому б не послужила... Мені дивно стрінутися з тобою тут, у цій жахливій хаті, з твоєю блискучою кар'єрою, завжди згорбленим над книжками і конкурсними іспитами, га? Зразкова історія, яка кінчається так, як історія непридатної людини, неоправданого п'яниці... нездібного гідно заробити на чесний прожиток. Що? Мені здається, що це все не вартує заходу, друже.

ХАВІЄР: Можливо... можливо, що воно не вартує заходу. Я учився, бо я мусів помагати своїй матері і сплачувати школу свого брата. Я хотів бачити їхню майбутність незахмареню. Я хотів, як ти кажеш,

«широ і чесно» заробити трохи гроша. Вони витратилися на мене і я почувався до обов'язку не допустити до того, щоб розчарувався мій батько, чи щоб була порушена любов і довір'я моєї матері.

АНДРЕС: А чим був твій батько?

ХАВІЄР: Банковим службовцем. Він мріяв про мою гідну і блискучу майбутність. Але він не дожив її побачити, бідолашний. Умер, ще поки я заробив мій перший гріш на університеті.

АНДРЕС: А ти не бачив, що ти працював надаремне? Чи ти не здавав собі справи з того, що «це» мусіло прийти? Ця війна висіла у повітрі... велика третя війна двадцятого століття... може бути й остання війна. Скільки книг, а ти не здавав собі справи із найважливішого.

ХАВІЄР: Ні. Я не здавав собі справи. Я пересиджував в бібліотеці, а там не було на те часу. Пресові алярми видавалися такими, пресовими. А у глибині серця я був переконаний, що світ був солідно зорганізований, що нічого не повинно статися, і що не треба було боротися за життя.

АНДРЕС: Я не мав такого враження солідності. Мені здавалося, що ми жили у світі, який міг зникнути кожної хвилини. Я мав враження, що ми знаходимося на кораблі, який помалу потопав. Не вартувало працювати, і мені це підходило до смаку.

ХАВІЄР: Ти собі все усвідомлював, Андресе.

АНДРЕС: Принаймні я тепер це кажу. Роздумуючи над цим, мені здається, що я маю на це виправдання. В такому стані людина відчуває потребу виправдатися. (Відчиняються двері. Входить АДОЛЬФО, і лається. Скидає з себе плащ.) Що з тобою?

АДОЛЬФО: Я маю досить цього.

АНДРЕС: Якась приємна пропозиція чотогого, що?

АДОЛЬФО: Він подвоїв мою службову стійку на цю ніч.

АНДРЕС: Чому?

АДОЛЬФО: Він каже, що він мене бачив, як я сидів на стійці.

АНДРЕС: А це може не правда?

АДОЛЬФО: Авжеж, ну, то й що? (Сідає.) А втім, це огидно. Він нас підглядає... Пильнує наші найменші рухи. Годі так жити. Я маю досить цього. Тепер, як він відходив, я мав охоту йому всадити кулю.

АНДРЕС: Я не думаю, що воно аж так погано.

АДОЛЬФО: Так, всадити йому кулю... і з ним скінчити... І нам був би спокій. Цей короткий час, який нам лишається, ми могли б перебути в спокою... Про це ніхто не дізнався б... А навіть коли б вони і дізналися, то нас вже ніщо не турбувало б.

АНДРЕС: Що ти говориш? Ти збожеволів?

АДОЛЬФО: Ні. Я не божевільний. Я це дійсно плянував. Мені все одно... Я зробив гірші промахи... Я хочу жити мирно, робити те, що мені подобається. Це... (Сміється непривітно.) мое останнє бажання.

(Поглянувши на обличчя інших присутніх, сміється знову. У цій хвилині входить ЧОТОВИЙ. Між присутніми запримічується неспокій. Усі уникають погляду ЧОТОВОГО.)

ЧОТОВИЙ: Що з вами? Про що ви говорили?

АНДРЕС (По хвилині): Адольфо розповідав нам забавну історію... але вона мені не сподобалася. А то-бі Хавієр?

ХАВІЄР (Поглядаючи на АДОЛЬФО): Ні. Ані мені.

Темніє.

С ц е н а 3

(ХАВІЄР черкає в темноті сірника й засвічує ним свічку. Він зраджує неспокій. Сідає на свій вояцький матрац. Видно, в напівмряці заснулих ЧОТОВОГО, ЛЮІСА, АДОЛЬФО і АНДРЕСА. ХАВІЄР виймає маленький зшиток, кладе його на коліна і пише олівцем.)

ХАВІЄР: «Я, Хавієр Гадда, воєнк піхотинного відділу, прошу того, хто знайде моє тіло, повідомити мою матір, якої ім'я й адресу подаю внизу цього листа, про обставини моєї смерті; і для її відома трохи пом'якшити їх до тої міри, щоб, не відтягаючи правди, ця вістка, як і місце, в якому спочинуть мої кості, були для неї якнайбільше делікатно подані. Вже минуло п'ятнадцять днів від того часу, як ми зайняли це місце. Наше положення стається все більше і більше неможливе. Офензива не відбувається, і наші нерви стоять на грані заломання. Ми встаємо в шостій годині ранку, і я сам не знаю чому. Ми придержуємося строгого припису їжі і служби. Нас зобов'язує чищення знаряддя й хати. Ми примушені щоденно голитися і тримати в чистоті зброю і взуття. Усе це безглузде в усіх своїх засадах, а особливо в наших. Цими днями я пізнав правду. Виходить, що ми сидимо тихо, замкнені в хаті, а в дійсності ми маршуємо, ідемо день за днем. Ми чета засуджена на смерть. Маршуємо дисципліновано, слухаючи голосу божевільного чотового Гобана».

(Ворушиться АНДРЕС, засвічує сірника й поглядає на свій годинник. ХАВІЄР перестає писати. АНДРЕС позіхає, ліниво встає і лягає. Запримічує ХАВІЄРА.)

АНДРЕС: Що ти тут робиш?

ХАВІЄР: Я збудився. А оце пишу листа.

АНДРЕС: Листа? Навіщо? Тут нема пошти. (Надягає на себе плащ і бере в руки рушницю.) Чудовий час на зміну варті.

(Виходить, похитуючись. ХАВІЄР потирає чоло рукою. Береться знову до писання)

ХАВІЄР: «Той, хто знайде цей зшиток, нехай знає, що я був боягузом. Це історія, якої я не люблю розповідати іншим. Як мене покликали в ряди, я пробував схватитися в лісі. Від тоді я стою записаний у військових документах як дезертир. Пізніше я встиг прикрасити ті папери різними огидними вчинками. Я не мав відваги кидати ручних бомб під час вишко-

лу. А далі, під час воєнного муштровання, я білів і заливався сльозами, як на мене приходила черга вискакувати з окопів. Але я особливо не можу забути тієї днини, як під час відступу, зрадили мого друга, і він упав біля мене і я почув його крик: „Йди собі, йди собі, залиши мене”... так, ніби то я думав залишатися... Ні, я не думав затримуватися біля нього і його просити: Хочеш щось переказати твоїй матері? Щось сказати твоїй нареченій? Я втікав, як несамовито божевільна людина... і тільки повернув голову, щоб поглянути на мого друга... що смертельно ранений упав лицем до землі!»

(Хтось ворухнеться. ХАВІЄР підводить голову. Це ЧОТОВИЙ.)

ЧОТОВИЙ (Півсонно. Дуже схвильований): То був випадок! То був випадок! Я не хотів цього зробити. То був...

(Стогне і перекидається з боку на бік.)

ХАВІЄР (Пише далі): «Чортівний чотовий теж має багато що забути. Насправді, ми всі тут задля якоїсь провини в серці і каяття совісти. Можливо, що це якась кара, на яку ми заслуговуємо і що, в годину смерти, ми будемо четою очищених і гідних мужчин».

ЛЮІС (З матраца): Хавієре! Хавієре!

ХАВІЄР (Відводить очі від зшитка): Що?

ЛЮІС (Нарікає): Я дуже погано почувуюся.

ХАВІЄР: Може тобі чогось треба?

ЛЮІС: Ні...

ХАВІЄР: То пробуй заснути.

ЛЮІС: Але... я не можу...

(Перекидається і втихомирюється. ХАВІЄР знову пильно поглядає на зшиток.)

ХАВІЄР: «А тепер, коли кінець уже близько, мене дивує мій ганебний егоїзм, який, з вибухом війни, приневолив мене думати, як себе спасти. Якщо ця боротьба, як я вірю, це ганебний конфлікт, то я теж пробував його уникнути, гротесково тримаючись життя, наче б я був єдиною людиною гідною до життя,

тоді як усі інші проливали свою кров щедро і зрезигновано, просто умирили, великодушно і безкорисно, не оглядаючись на жодні з'ясування справ. У цьому моя вина. У цьому моя кара. Я тепер тільки бажаю, щоб спалахнула війна, щоб я у ній вибився і спас свою душу. (Перестає писати на хвилину, а потім додає:) Як буду підписувати цього листа, то я подумаю про свою матір. Я певен, що вона не буде спати, що вона буде проливати сльози... Ясно, що ніхто у світі не зможе мені в цьому допомогти... Ніхто не зможе втерти на моїх очах... сліз моєї матері»...

(Відчиняються двері. З'являється ПЕДРО. Він вертається із стійки.)

ПЕДРО: Проклятий Андрес! Я думав, що він ніколи не прийде. Я уже замерзав від холоду. (Сідає і натирає руки.) Що ти робиш?

ХАВІЄР (Непевним голосом): Я... писав листа...

(В темноті роздається потрібний звук свистка.)

С ц е н а 4

(Світає. **ЧОТОВИЙ** на ногах, ховає свистка. Підводяться **ПЕДРО**, **АНДРЕС** і **АДОЛЬФО**. **ЛЮІС** протягається. Бракує **ХАВІЄРА**.)

ЧОТОВИЙ (Розрухує **ЛЮІСА**): Вставай! Вже досить тієї хвороби!

АДОЛЬФО (Взувається в чоботи): Ви маєте рацію, пане чотовий. Учора я не мав гарячки.

ПЕДРО (Позіхає): Жваво, хлопче! Це помагає відискати сили.

АДОЛЬФО (Наливає води у миску до вмивання): Скільки годин стійки ти нам винен, Люїсе? Ти міг затримати собі хворобу на іншу нагоду. Ти нам надокучив. Мені страшно хочеться спати. (**ЛЮІС** підво-

диться мовчки. Тим часом ЧОТОВИЙ миється і щось собі мимрить.) До біса! Це найгірше, що я можу стерпіти. Так рано вставати... і в такому холоді... і при такій музиці вдобавку.

(ЧОТОВИЙ його не чує. ЛЮІС уже нарешті взувся в чоботи і стає на ноги. Вагається.)

ПЕДРО: Як ти почувашся?

ЛЮІС: Здається, що... ну... (Починає йти трохи нестійко і доходить до ЧОТОВОГО. Виструнчується.) До ваших послуг, пане чотовий.

ЧОТОВИЙ (Дивиться на нього згори вниз): Так краще. Умийся і вернися до служби. Тебе зобов'язує розпорядження, яке було в силі перед твоєю хворобою.

(ПЕДРО кидає дрова в піч, а АДЛЬФО приготував каву.)

ПЕДРО: Ну, й день! Я думаю, до Різдва впаде сніг.

АНДРЕС (Уже встав мовчки, в поганому настрої і тепер занурює голову в воду.) Ранками дуже зимно. Цей холод відбивається дуже погано на мені. Я почувуюся краще пізніше, але так рано... Ух! (Стрепнувшись.) Але так рано... Мені здається, що я хворий. (ПЕДРО сміється.) Це не до сміху.

(ПЕДРО знову сміється.)

ПЕДРО (Світить сірника й запалює в печі.) Це правда, нині багато холодніше. Адольфо, принеси каву. І сухарці...

(АДЛЬФО і ПЕДРО сідають біля печі. ЛЮІС прилучується до них.)

ЛЮІС: Я почувуюся дуже добре. Трохи кволий, але добре.

ПЕДРО: Сідай, тут. (АНДРЕС простелеє на землю рушник і випростує його ногою.) Що з ним?

АДЛЬФО: Він певно збожеволів.

(АНДРЕС підходить до ЧОТОВОГО.)

АНДРЕС: Пане чотовий.

ЧОТОВИЙ: Що?

АНДРЕС: Пане чотовий, я хочу вам сказати, що, по моему, цього всього витримати неможливо. Я не знаю, навіщо нам так рано вставати. Нема потреби нас примушувати... (Всі поглядають неспокійно один на одного.) Я мав на меті вам це сказати кілька разів. Я не погоджуюся з цим абсурдним розпорядком. Це виглядає на забаганку застосувати до нас муки. Я не маю охоти піддаватися вашим примхам. Розумієте? Я маю досить...

ЧОТОВИЙ (Холодно): Добре. Заспокійся вже.

АНДРЕС: Ні. Я не думаю заспокоюватися. Я почав говорити і буду говорити. Мені холодно в таку пору дня. Мені холодно і я хочу спати. Чому? Бо якось типові з нашивкою прийшло на думку, що ми повинні вставати в шостій годині ранку. Я певен, що інші думають так само. Правда, хлопці? Нема причини, щоб він нас...

(ЧОТОВИЙ халає його за комір жакета.)

ЧОТОВИЙ (Сердито): Мовчи, дурню! Мовчи!

АНДРЕС: Залиш мене! Я маю досить твоєї проклятої...

(ЧОТОВИЙ дає йому стусана в живіт. АНДРЕС стогне і карлючиться. Зігнений, він дістає ще один удар в обличчя і звалюється на землю. ЧОТОВИЙ копас його чоботом у груди. АНДРЕС не ворухиться. ЧОТОВИЙ згинається, підіймає його і знову звалює його на землю.)

ПЕДРО (Вже на ногах. Понуро): Пане чотовий, то вже досить.

(ЧОТОВИЙ витріщує очі на ПЕДРО, але той не піддається його поглядів. Всі інші вже теж піднялися.)

ЧОТОВИЙ (До АДЛЬО): Дай мені кави.

(АДЛЬО повільно наливає в глечик кави і подає його ЧОТОВОМУ. Той п'є каву, бере рушницю і виходить. Перерва.)

АДЛЬО: Тепер бачимо... що він звірина.

ПЕДРО (Доглядаючи АНДРЕСА): Люїсе, принеси води. ЛЮІС приносить воду. ПЕДРО скроплює нею АНДРЕСОВЕ обличчя. Цей помалу притомніє, і на-

рікає.) Він його добре побив. Як він не переламав йому ребер, то було б чудо.

АНДРЕС (Скаржитья на біль правого боку): Він мені завдав... смертельний удар. Ви не могли заступитися... за мене...

ПЕДРО: Пробуй підвестися.

(АНДРЕС підводиться при допомозі. Іде скарлючений до свого матрацу. Кладе руки на ребра і сідає.)

АНДРЕС: Той парубійко за це заплатить... Цим разом... Мені не треба бути п'яним, щоб... убити людину. Тоді я був п'яний.

ПЕДРО: Тоді? Коли?

АНДРЕС: Я тут за убивство сержанта, ти не знав? Якщо я уб'ю цього типа, то це не буде перший раз, що я сплямлю свої руки.

АДОЛЬФО: А де це сталося?

АНДРЕС: Що?

АДОЛЬФО: Убивство сержанта.

АНДРЕС: На полі муштри. Я підпився в шинку і вернувся до своєї сотні, як уже все притихло. Безглуздий сержант мене спровокував і я його проколов, сам не знаю як. Це не була моя вина. Я не знав, що я робив. Але цим разом я певно буду знати. Можливо, що я нервуюся, але я убиваю. Він копав мене, як якогось віслюка.

(Підносить руку до уст і відводить її безяко. Приглядається їй поблідлий.)

ЛЮІС: Що це?

АНДРЕС (Придушено): Кров.

ПЕДРО (Після болючої мовчанки): Може... це ніщо. Не треба журитися. Може це тільки малесенька краплина, не більше.

ЛЮІС: Так, хлопче, не турбуйся. Кров дуже лякає. Часами треба спливати кров'ю. Як нечисть залишається у нутрі, то буває гірше.

(АНДРЕС лягає горілиць.)

АНДРЕС (Кволо): Залишіть мене. Не говоріть ме-

ні про це. Краще... не говорити... (Намагається заспокоїтись.) Це ніщо. А втім, яка тут різниця? Якщо нам прийдеться умирати, то мені однаково проливати кров устами. (Силкується усміхатись.) Я тепер собі пригадую, сам не знаю чому, інакші часи. Я ніколи не любив втручатись у бійку. Я завжди належав до тих, що уступалися з дороги, як оточення ставало небезпечне. Я любив жити спокійно. І що сталося зі мною? (Сміється.) А те, що я завжди знаходився в найгірших тарапатах... Мене проколювали ножами... Я убив сержанта... і ось я тут... Дивно, правда? Це... (Покашлює) дуже (Знову покашлює.) дивно.

(Капляє далі щораз гірше і поামалу стає темно.)

Темно.

С ц е н а 5

(Прожектор освітлює постать ХАВІЄРА на стійці з піднесеним угору коміром і рушницею у руках, і в рукавицях. З його напіввідкритих уст пливе монотонна мова.)

ХАВІЄР: Нічого не видно... тіні. Час від часу здається, що ліс оживляється... стрільці... постріли з рушниць і крики... убиті, шість спотворених убитих, прошитих багнетами... жажливо... Ні, це ніщо... Це тінь дерева, яке коливається... Цих окулярів мені вже не треба... Я ніколи не зможу собі зробити інших... Це вже скінчене... Чи мені причуваються кроки? Це певно Адольфо, який приходить мене звільнити. Прийшов уже час. (Кричить.) Хто там? (Ніхто не відповідає. Чути відлуння в лісі.) Хто там? (Відлуння. ХАВІЄР наставляє рушницю і поглядає нервово.) Тут нема нікого... нікого... А мені здавалося... Це певно вітер... Адольфо не прийшов. Що з ним сталося? Мо-

же щось йому трапилось? А може їх заскочили в хаті? Я не чув нічого, але таке могло статися... А може я тепер сам, оточений... Я боюся... Треба думати про щось інше. Тепер Різдво. Так, прийшла пора... Грудень... Мати певно сама. Завтра Святий Вечір. Як почну про це думати, то я певно заллюся сльозами... Але це не важливе... Мені треба плакати... Це буде добре для мене... Я перетерпів багато... Плакати... Я плачу... Так холодно... Моя мати закутувала мене у шалик і наказувала мені затулювати уста перед виходом надвір... «Не простудися». Як би вона знала, що я вмираю з холоду... Оця стійка... Вітер просто прошиває до костей... Чому не приходить Адольфо? Чому він не приходить? Вже минуло дві години і більше. Раз-два! Раз-два! Чета засуджена на смерть. Раз-два! Ми вже нею були перед вибухом війни... Генерація безглуздо засуджена на заріз. Ми вчилися, боролися за краще і ми вже були включені у велику чету засуджену на смерть. Засуджені генерації... Холодно. Це не може тривати довше... Ми вже неживі... Не надіємося на ніщо... Раз-два! Ми скочимо зі скелі в досконалій формації, один за одним. Я не хочу, щоб мене взяли в полон. Ні! Полонений, ні! Умерти! Я волюю... (З придушеним плачем.) Умерти! Мамо! Мамо! Я тут... далеко! Чи ти чуєш мене? Мамо! Я боюся! Я сам! Я в лісі, дуже далеко! Нас шестеро, мамо! Ми... самі... самі!..

(Його придушене голос губиться і переливається в лісі.
Від фрази »Тут нема нікого«, ХАВІЕР зовсім не ворухнувся.)

Темно.

С ц е н а 6

(В темноті чути Різдвяну коляду, яку співають півголосом кілька мужчин. Засвічується

світло. Олив'яні ляmpi. По середині сцени я-
линка. Довкола неї АДОЛЬФО, АНДРЕС, ХА-
ВІЄР і ПЕДРО. Всі сидять непорушно і співа-
ють півголосом коляду. Скінчивши співати, ХА-
ВІЄР іде до свого матрацу, сідає на нього
і ховає обличчя в долоні.)

АДОЛЬФО: Що з ним діється?

ПЕДРО: Не знаю. Справді... ця ніч... (Він теж від-
ходить.) Вона склонює людину до думання, більше
ніж будь-коли. Вона завжди так впливала на мене.
Свят-Вечір мене пригноблює. Він завжди приносить
мені спогади і...

(Закінчує фразу нерозбірливо.)

АНДРЕС: Ти думаєш про родину, правда?

ПЕДРО: Думаю... (Робить блячу гримасу.) Я ду-
мав про свою дружину.

АНДРЕС: А де вона?

ПЕДРО: Дома, в Берліні. Я там працював неда-
вно. Мені платили добре... Коли почалася війна, то
Берлін перетворився у пекло. Увійшли в нашу зону...
і прийшло до деяких страхіть... Я був у Бельгії, ви-
пробовуючи деякі машини, які наша фабрика дума-
ла купити... Коли я зміг вернутися, я зрозумів, що
стался... Я дізнався, що мою дружину... насильно...
(Закриває обличчя руками.) Я зголосився на війну
тільки щоб убивати. Я не дбав про цю ідею, чи про
другу, ні про що. Убивати всіх... усіх, що носили уні-
форму. Один із них міг бути... тим дикуном.

АДОЛЬФО: Що ти вчинив із тими полоненими?

ПЕДРО: Я не знаю... Вони страшно кричали... Ме-
не опанувало безмірне божевілля. Ті уніформи! В тій
касарні було понад сто полонених для мене... Це мене
заспокоїло... Мені тепер краще... Багато краще...

(Мовчанка.)

АНДРЕС: Друзі, цієї ночі я уп'юся. Це ж Різдво.

ПЕДРО (Підводять голову): Що ти думаєш робити?

АНДРЕС: Щось випити.

ПЕДРО: Маєш рацію. Можемо попросити чого-в того, щоб він нам дозволив відсвяткувати Святий Вечір. Так буде найкраще...

АДОЛЬФО: Просити в нього дозволу! Навіщо? Він би нам і так його відмовив.

ПЕДРО: Може, коли б йому сказати...

АДОЛЬФО: Пуста справа... «Алькоголь це ворог дисципліни», і тому подібне. Андресе, якщо ти хочеш випити чарку, то випий. Я тобі дотримаю товариства. Той, хто боїться, нехай порине в світ солодких мрій. Ну, до діла.

ПЕДРО: Не так скоро! Я теж готов пережилити чарку, але спочатку треба подумати, що ми скажемо чотовому.

АНДРЕС: Чотовому можна сказати (наливає собі напиток і п'є)... що нас томила спрага. Бери. (АДОЛЬФО підносить чарку і жадливо запивається.) Добре, правда?

АДОЛЬФО: Знамените.

ПЕДРО: Добре... Як я вам дотримую товариства, то тільки тому, щоб не лишати вас самих перед чотвим. (Сміхи.) Подай пляшку.

АНДРЕС: Ось вона. (Наливає усі три чарки.) Ей, ти, Хавієре, хочеш з нами пити?

ХАВІЄР (Знизує плечима): Добре...

(Підводиться і наближається. Наливають йому коньяку.)

АНДРЕС: Я думаю, що ми повинні надати цьому святкуванню релігійного характеру. Хай Господь нас хоронить від усякого лукавого в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа.

УСІ: Амінь.

АНДРЕС: Ходи... Випий... (П'ють, крім ПЕДРО.) Ну бо, Педро. Чи ми не заслужили на цю маленьку розвагу?

ПЕДРО: Так...

(П'є. АНДРЕС доливає йому коньяку і тепер усі п'ють мовчки. АДОЛЬФО нагло вибухає сміхом. Сміється протяжно і цим призводить усіх до реготу. Раптом, усі сміються впер-

ше, ніби вони себе бачать у зовсім інакшому світлі, ніби все пройдене було поганим сном.) Але, з чого ти смієшся?

АДОЛЬФО: Ні з чого. Справа така, що я нагло прийшов до висновку... що тут зовсім не так погано. Тоді, налий ще ковток.

(П'ють.)

АНДРЕС (Про АДОЛЬФО): Він добрий друга, що? (Всі притакують.) Друг... як повинен бути.

ПЕДРО (Що був несподівано затих): А мені він не видається добрим другом.

(Під час цього діалогу пиття продовжується далі.)

АНДРЕС: Чому?

АДОЛЬФО: Він має рацію. Хто знає, чи мене можна уважати за доброго друга.

ПЕДРО (До АДОЛЬФО): Ти не повинен був мені про це згадувати недавно. Ти мені видався симпатичнішим... раніше.

АДОЛЬФО: Хлопці, Педро натякає на моє «неясне минуле». Як ви хочете знати, то...

АНДРЕС (Йому перебиває): Твоє нещасне минуле мене зовсім не інтересує. Залиш нас у спокою.

АДОЛЬФО: Я не добрий друг... і мені це байдуже... Я покинув військовий відділ без хліба і це мене зовсім не турбувало. Я торгував мукою...

(Сміється.)

ПЕДРО: Він продавав хліб своїх друзів.

АДОЛЬФО: Ні, ні... стривайте... Те діло провадив старший сержант... Я був його посередником... Тому, що сержант був мало практичний, я мусів його підчувати. То була м'юка! Дехто здезертирував з організації. Коли я завважив, що справи ішли до гіршого, то я доніс про це представникам. Його розстріляли, а мене привели сюди. Ну, а тепер... дайте мені випити...

ПЕДРО: Бери, й упийся. Ти із тих, що спекулюють людським голодом, негіднику.

(Підпитий.)

АДОЛЬФО (П'є): Ні... Не говори так до мене...

ПЕДРО: Свиня.

АНДРЕС: Залиши хлопця, чоловіче. Залиши його.

ПЕДРО: А що ти робив перед вибухом війни? Ти займався діловими справами, кажеш? А що ти розумієш під діловими справами? Ти один із тих провинників, задля яких ми тут знаходимося, ти... із своїми діловими справами. Ти здатний до всього... Вояки без хліба, а тобі що до того? Нехай пропадають! Чи може не так? Нехай пропадають! Усі ми, вкупі з чотівим, люди чесні... але ти... ти негідник.

(Хоче його вдарити, але ХАВІЕР і АНДРЕС його стримують.)

АНДРЕС: Досить вже... Ми святкуємо Святий Вечір, а ти, Педро, пхаєш своє рило... І все псуєш...

ПЕДРО: Ну... то вибач мені... Я не мав на думці вас турбувати. Я несподівано розсердився... сам не знаю чому... (Намагається йти і похитується.) Я... п'яний! Я майже нічого не пив, і вже... п'яний! Адольфо, ти мені простиш? Я обійшовся по-грубіянському... Я те все відкликаю. Чим я можу тобі догодити, щоб заслужити на твоє прощення?

АДОЛЬФО: Нічим... Ти маєш рацію...

(Обіймаються.)

АНДРЕС: Браво! Так краще. Хавієре, що з тобою?

ХАВІЕР: Нічого. (Сміється.) Я почувуюся добре.

АНДРЕС: Але ти маєш сльози в очах.

ХАВІЕР: Це ніщо.

(Сміється.)

АНДРЕС: Нам тільки бракує... слухайте... нам бракує дівчат. (Западає мовчанка. Ніхто не ворушиться. АНДРЕС силкується продовжувати.) Четверо... четверо дівчат, правда? (Ніхто не відзивається.) Ну, нема. (Мовчанка.) Ми самі.

ПЕДРО: Дай собі з цим спокій, чуєш? Дай собі спокій...

(Мовчанка.)

АНДРЕС (Сідає): Гарна сьогодні ніч, правда?

(Ніхто не відповідає. АДОЛЬФО підводиться.)

АДОЛЬФО: Ну... а тепер вип'ємо... останній тост...

(Але він несподівано зупиняється посеред кімнати. Раптом відчиняються двері і в них з'являється ЧОТОВИЙ із рушницею почерез рам'я. Одним поглядом він з'ясовує собі сцену і в похмурому настрої виходить на середину кімнати. Усі ніби злегка відступаються.)

ЧОТОВИЙ: Що тут діється?

ПЕДРО (Просувається на крок уперед і вагається. Говорить поважно): Ніщо.

ЧОТОВИЙ: Підійди ближче, Адольфо.

(Знімає рушницю із плеча.)

АДОЛЬФО (Приближається, увесь блідий): До ваших послуг.

ЧОТОВИЙ: Ви ж усі п'яні.

АДОЛЬФО: Вірте, що... що ні...

ЧОТОВИЙ: Ти не можеш навіть висловитися Слабдухи... негідні носити цю уніформу. Ви заслужили собі на те, щоб вам плюнути в обличчя. Ви теж бажали б...

ПЕДРО: Пане чотовий, ми задумали святкувати...

АНДРЕС: Так, оце й е... Веселих свят вам, пане чотовий. Не сердьтесь сьогодні. Це ж день прощення і... радості. Мир на землі... і слава во вишніх Богу... Усе це... Святкуймо ж Святий Вечір. «Прости нам наші провини... як і ми прощаємо»... і так далі, і так далі.

АДОЛЬФО (Усміхається погано): Це ніч, яку релігія наказує святкувати, пане чотовий.

АНДРЕС: Я вам прощу те недавнє копання ногою, якщо ви нам дозволите повеселитися. Ну, що? Згода?

(Іде в напрямі до пляшки.)

ЧОТОВИЙ: Будь тихо, Андресе. (Загрозливо.) Не наближайся до пляшки.

(АНДРЕС зупиняється.)

АНДРЕС: Я вас благаю, як хочете... Я вас благаю...

ЧОТОВИЙ: Досить. Іди звідси.

АДОЛЬФО: Не треба просити, Андресе. Це скінчилося. Хочете пити?

АНДРЕС: Я хочу.

ПЕДРО: В такому разі, так.

ХАВІЄР (Піддержує охоту інших): Так.

(АДОЛЬФО наближається до пляшки.)

ЧОТОВИЙ: Іди геть, Адольфо. Ти поводишся небережно.

(Підходить до АДОЛЬФО з рушницею в руках. АДОЛЬФО наливає коньяку. ЧОТОВИЙ ударяє його прикладом рушниці в ключицю і звалює його на землю. До інших з пересторогою:)

Відтепер — серйозно. Ти, встань. Нічого не сталося.

(АДОЛЬФО болісно підіймається, хапається за ножак, намагається напасти на ЧОТОВОГО, втрачає свідомість і звалюється на землю. Тоді ПЕДРО хапається за свою ножак, а АНДРЕС скоренько за свою. Завваживши своїх товаришів, ХАВІЄР хапається за свою. ЧОТОВИЙ знаходиться припертий до стіни. Ніхто не ворушиться.)

ПЕДРО: Ви не повинні були так повестися, пане чотовий. Не було причини. Ми хотіли відсвяткувати Святий Вечір.

АНДРЕС: Зайшла помилка. (Підходить крок уперед. Інші роблять те саме.) Ми вже не могли жити з вами.

ЧОТОВИЙ (Поважно): Геть із хати. Треба дрова рубати. Скоро. (До ХАВІЄРА.) А ти, на зміну варти. Твоя черга.

АНДРЕС: Зміна варти мусить зачекати.

ЧОТОВИЙ: Чи ти чуєш мене, Хавієре? На стійку!

АНДРЕС: Не йди, Хавієре. Затримайся на видовище. Чотовий не розуміє, що «ми п'яні». Ми цілком п'яні.

(Сміється погано. ЧОТОВИЙ, не зраджуючи найменшого неспокою, прицілює рушницю і йде, плечима до публіки, в напрямі дверей. Коли зрівнявся з АНДРЕСОМ, цей останній кидається на нього й одним ударом ножаки протинає йому обличчя.

ЧОТОВИЙ підносить одну руку до обличчя. Його рушниця зсувається на землю. Засміплений ударом, ЧОТОВИЙ намагається вхопити правою рукою свою ножак, що звисає з боку. Він уже її витягнув. Але АДЛЬФО підводиться і завдає йому ножкою жакхливий удар у голову. ЧОТОВИЙ хитається, але не звалюється з ніг. Тоді ПЕДРО і АНДРЕС його добивають. ЧОТОВИЙ мало-помалу знесилюється, зсувається на коліна і накінець падає лицем до землі. АНДРЕС споглядає хвилину на нього.)

АНДРЕС (Ніби з острахом): Він неживий.

ПЕДРО (Приклякає біля нього. Підводить його голову. З певною гримасою.) Так.

(ХАВІЕР, усе ще з ножкою в руці, йому болісно приглядається, при чому спадає завіса.)

З А В І С А

ЧАСТИНА ДРУГА

С ц е н а 7

(Рано. Хата в темноті. Надворі, на поляні, ПЕДРО і ХАВІЄР, сперлись на лопатки і приглядаються, як АНДРЕС і ЛЮІС кидають землю у відкриту яму, в якій лежить мертве тіло ЧОТОВОГО. АНДРЕС докидає останню лопату землі і вертається до хати. ПЕДРО і ХАВІЄР ідуть перетомлені за ним.)

ЛЮІС: Я не можу нічого згадувати, але мені здається, що... (ПЕДРО пристає і йому прислухується) людина не повинна бути закопана як собака.

ПЕДРО: Що ти хочеш, щоб ми зробили?

ЛЮІС: Я думаю... якусь молитву...

ПЕДРО: Так, воно правда.

АНДРЕС: Навіщо? Раз ми його загнали в пекло, то вже нема виходу.

ХАВІЄР: Якусь молитву. Так... хоч вона йому нічим не pomoже. Прокажи її, Люісе. Я не буду спокійний, лишаячи його так, без жодного слова. Людина є людина.

ЛЮІС (Скидає шолом): Просимо Тебе, Господи, прийми душу чотового Гобана і подай йому, нарешті, спокій, якого він не зазнав у своєму житті. Він не був злою людиною, Господи, ані ми, тільки що не вміли любити один одного. І спаси його душу, і наші, Твоїм милосердям і заслугами Господа Нашого Ісуса Христа, будь нам милостивий. Амінь.

УСІ (Скинувши один за одним накриття голови): Амінь.

АНДРЕС: Ну, все вже скінчене. Ходімо.

(Відходять.)

ХАВІЄР (До ЛЮІСА): То добре, що ти сказав ці слова. Це трохи заспокоює...

(Іде в напрямі хати. В той же час у хату входять ПЕДРО і АНДРЕС. Усередині кімнати починає ясніти. Там видно лежачого АДОЛЬФО.)

АДОЛЬФО: Ви вже скінчили?

ПЕДРО: Так.

АДОЛЬФО: Ух... нарешті... Ця ніч видалася мені вічністю. Я не міг заснути через ту людину, простягнуту онтам, на поляні, не закопаную. Здавалося, що він ніколи не міг умерти.

АНДРЕС: Ніхто не хотів вийти і копати яму уночі. Ну, і вітер... і дощ. Ніч, яка заслуговувала на пошану... Мертве тіло онтам... на зливному дощі... Дякувати Богу, що настав спокійний день.

(В хату входить ХАВІЄР. Сідає оподалік.)

АДОЛЬФО: Спокійний день, нарешті... Сконала собака і скінчився сказ. Скажену собаку треба убити, ось що. А він був погане сотворіння. Учора він був готовий мене убити, скінчити зі мною. (Сплювує.) То було погане сотворіння.

ПЕДРО: Замовч. Залиш нас у спокою.

АДОЛЬФО: Що з вами?

ПЕДРО: Ніщо.

(АНДРЕС позіхає.)

АНДРЕС: Я теж не міг спати. Я перетомлений.

(Лягає. Перерва.)

ХАВІЄР: Що ми будемо тепер робити?

ПЕДРО: Нема нічого до роботи. Прийдеться чекати так, наче б нічого не сталося.

АНДРЕС: Так, наче б нічого не сталося! І ми закрили собі останній вихід. (Входить ЛЮІС. Стоїть у дверях, наче б боявся увійти в розмову з іншими.) Після того що сталося, я прийшов до висновку, що вже певно збіг час і вивітрилась офензива... і що може в лютім нас заберуть із цього місця... і нам прос-

тять... Кара вже відбута... і нема потреби продовжувати спільну небезпеку усім нашим побратимам і нашим частинам... Я те все раптом передумав, що тепер вже нема виходу. Останній вихід вже закритий. Якщо не буде офензиви, то буде военний суд.

АДОЛЬФО: Военний суд! За що? Коли нам пощастить втримати спокій на фронті до лютого, то ніхто не довідається про те, що тут сталося. А старшині зв'язку скажемо, що чотовий помер від розриву серця.

АНДРЕС (Киває головою): Я нічого не знаю. Але я припускаю, що як умирає чотовий карального відділу, то завжди знайдеться хтось, хто подумає, що він не помер природною смертю... І будуть розсліджувати причину його смерті... Спритно випитуватимуть каральників і почнуть шукати тіла... Викопають із землі трупа і (З похмурим жестом)... Розбитий череп...

АДОЛЬФО: Тоді скажемо, що він упав... Або пропав...

АНДРЕС (Іронічно): Так, розплився у повітря!

АДОЛЬФО: Що він пішов на контролю і його певно заманили в пастку. Що він певно в полоні, або, хто його знає... Умер.

ПЕДРО (Який мовчки прислухувався цій розмові. Підводиться): Не перетомлюй себе, Адольфо. Як дотягнемо до лютого, то буде военний суд. В цьому я вас від тепер запевняю.

АДОЛЬФО: Як то?

ПЕДРО: Ну... Все ще заскоро цим турбуватися. Я тільки так припускаю... от думки, з якими носитья людина. З другого боку, я певний, що ми не дотягнемо до лютого. Нам лишається заледве сорок днів на цьому місці. І як має наступити офензива, то дай Боже, щоб вона почалася у тих сорокових днях.

АДОЛЬФО: Ти збожеволів.

ПЕДРО: Побачимо. Тим часом, як ви не маєте нічого проти, нас далі зобов'язує той самий розпорядок.

АДОЛЬФО (Протиставиться йому): Педро, тут згинула людина, і та людина була чотовим, і коли ти думасш, що все буде йти далі, як давніше, то ти по-

миляєшся! Я роблю все, що мені подобається, і ніхто не сміє мені наказувати. Розпорядження і приписи скінчилися. Скінчилися принаймні для мене, для стійкових, і від тепер ніч є до снання.

ПЕДРО: Ти помиляєшся, Адольфо. Ця чета залишається на своєму місці. І як тобі це не до вподоби, то спробуй забратися.

АДОЛЬФО: Чи ви чуєте, хлопці? Маємо нового чотового. Він сам себе обрав. (Сміється. Раптом, поважно.) Слухай, Педро. Як думаєш іти слідом тамтого, то роби так далі.

ПЕДРО: Ти мені погрожуєш?

АДОЛЬФО: Я тобі раджу.

ПЕДРО: Ти вже певно знаєш, що я думаю. І коли ти шукаєш конфронтації, то ми до неї станемо. Я найстарший вояк і перебираю команду чети. Хтось цьому протривить?

АНДРЕС: Щодо мене... то ти можеш перебрати команду цілої дивізії.

ХАВІЕР: Мені це байдуже.

ЛЮІС: Ні, Педро. Я не маю причини протривитися.

ПЕДРО (До АДОЛЬФО): Ти вже сам бачиш.

АДОЛЬФО: Як хочеш таким бути, то я може рішуся на екскурсію.

ПЕДРО: Як то, «на екскурсію»?

АДОЛЬФО: На довгенький прохід по лісі.

ПЕДРО: Куди ти хочеш іти?

АДОЛЬФО: Я ще не знаю.

ПЕДРО: Отже?

АДОЛЬФО: Як мені буде тут не вигідно...

ПЕДРО: Тобі певно не прийшло на думку...

АДОЛЬФО: Що?

ПЕДРО: Перейти на другу сторону!

АДОЛЬФО: Я цього не сказав! Я сказав «на екскурсію».

ПЕДРО: Слухай, Адольфо. Нехай тобі і не сниться залишати своє місце, чуєш? Нехай тобі не сниться. На жаль, один вже має закривавлені руки і може ще одна жертва не буде помітна в тих руках.

АДОЛЬФО: Тепер ти мені погрожуєш?

ПЕДРО: Ні. Я себе обороняю.

(Мовчанка.)

АДОЛЬФО: Добре. А ти знаєш, що я думаю? Що ми обидва ідіоти. Як ми маємо два розбіжні погляди, то не треба сердитися, правда?, а радше пробувати їх погодити і дійти до якоїсь згоди, як це буває між добримими друзями. Чи не так, Педро?

ПЕДРО: Так. (Після мовчанки.) Я не знаю, чи ви мене зрозуміли. Я не хотів би того, щоб ми, на цьому шляху, звиродніли і перетворилися в огидний гурт душолюбів. Коли вже нема за що боротися, коли вже не можна зробити щось корисне для інших, то людина дегенерується. Але нам трапляється нагода: здійснити нашу місію. Я не хочу, щоб ми стали бандою розбишак. Я не злочинець... і навіть не убивник... Ані ви... Нам не вдалося здобути щастя у житті... Це все...

ЛЮІС (Говорить уперше): Це страшно, що тут дійсно сталося, правда? Треба це прийняти, але... то страшний випадок... Було б краще терпіти образи чогото, ніж думати про цю смерть.

АНДРЕС: Ти не мусиш про ніщо думати, Люїсе. Ані не мусиш втручатися в нашу розмову. Це наша справа. Ти не маєш нічого спільного з тим, що тут сталося.

ЛЮІС: Ні. Це не те. Я належу до групи, Андре-се. Я з вами у всьому.

АНДРЕС: Марна справа. Хоч як ти цього бажаєш, то ти вже не можеш бути одним із нас. Тебе не було в хаті. Ти не виймав ножаків. Ти не відчув того потрясення, яке людина відчуває під час убивства людини.

ЛЮІС: Ні... Але я був би випив собі з вами! І коли б я був тут, то я був би захопив ножаків і врубав би нею, так як ви.

АНДРЕС: Я не знаю. Про це не можна навіть і думати.

ЛЮІС: Але ж я добрий друг.

АНДРЕС: Так, без сумніву.

ЛЮІС: Я тебе запевняю...

АНДРЕС: Не турбуйся. Не треба турбуватися...
ЛЮІС: Це не моя вина, що я мусів стояти на стійці.

АНДРЕС: Ясно. Ніхто не має нічого проти цього.

ЛЮІС: Ти не хочеш мені вірити.

АНДРЕС: Ти помиляєшся. Я тобі вірю.

(Підводиться і залишає ЛЮІСА самого. ПЕДРО починає щось собі підспівувати.)

АДОЛЬФО (Затикає собі вуха): Замовч, Педро.

ПЕДРО: Що тобі? Чи це значить, що тут не можна співати?

АДОЛЬФО: Ні... Співай, що хочеш... Але не тут.. ту пісню співав іноді чотовий Гобан. І я не любив її слухати!

Темніє.

С ц е н а 8

(Ті самі, крім ПЕДРО. Всі забруднені і неголені лежать розтягнувшись дебудь на землі. АДОЛЬФО починає ворухитися і поглядати на інших. Його обличчя зраджує високу гарячку. Він нагло скрикує, майже істерично.)

АДОЛЬФО: Ні! не може бути! Це забагато! Ми не можемо так далше жити! Дні пливуть за днями, а ми розкинулись на землі, качаючись як свині у бруді. Чому ми цьому не запобігаємо? Почати якусь експедицію, або щось подібне... Післати якусь патрулю на розвідини... або щось!

АНДРЕС: І куди підемо?

АДОЛЬФО: Кудись. Все одно. Кудись. Сидіти так... бездільно, це божевілля.

АНДРЕС: Я вже навіть спати не можу. Мені зда-

ється, що я не можу робити нічого іншого, як спати. Я просто гину від неспання, але заснути не встигаю. Це страшно.

АДОЛЬФО: Ти дуже блідий. І очі в тебе вологі.

АНДРЕС: Це спричинює в мені легку гарячку.

АДОЛЬФО (Підводиться і йде до вікна): Який день сьогодні? Ви знаєте?

ЛЮІС: Десяте січня.

АДОЛЬФО: Я маю враження, що збігло багато більше часу. (Перерва.) Минулої ночі мені видалося, що я чув десь далекі постріли, і це мене підбадьорило. Я почав прислухуватися, щоб упевнитись... і бажав у цьому бачити дійсність. Бо це засвідчило б, що на світі є більше людей від нас.

ЛЮІС: Мені теж видалося, що я чув якісь постріли.

АНДРЕС: А я не чув нічого.

АДОЛЬФО: Це певно була ілюзія. Вітер по деревах... Ніччю буває так, наче б увесь ліс пульсував життям... Людина чує шум... Спочатку моя шкіра їжилася, але тепер вже ні... мало-помалу людина привикає... (Роздається глухий голос дзвінка полевого телефону.) Хавієре, підійми, будь ласка, слухавку. Тобі тільки простягнути руку, а нам це справляє велику невигоду. (ХАВІЄР, видно, не чує. Дзвінок дзвонить далі.) Хавієре, телефон. Це послуга, про яку тебе просимо. Це певно наш дорогий друг Педро, який має щось у пляні на сьогоднішній вечір. Якусь розвагу. Видно і дівчата. Ви знаєте, хлопці, який є Педро.

(ХАВІЄР вислухав ці останні слова АДОЛЬФО і неохоче підіймає слухавку.)

ХАВІЄР: Здоров, Педро! Що? Так... (Нагло його тремтяча рука стискає слухавку.) Так, я розумію... Добре... (Перерва.) Я повторю твої слова... (Перерва.) У віддалі видно гурт ворогів... (Перерва.) Це певно ворожа сотня... (Перерва.) Розвідка... (Перерва.) Можливо це передовий загін офензиви... (Перерва.) Звертай увагу на розпорядження... (Перерва.) Ти залишися на місці... (Перерва.) Точно у назначений час дай знак

висадити в повітря військовий табір... (Перерва.) Адольфо при батареї... (Перерва.) Як вибухне табір, то ми всі підемо... кожен на своє місце... (Перерва. З легкою усмішкою.) «Наше життя треба продати дорого»... Добре... (АДОЛЬФО приміщується близько механічної контролю батареї. ЛЮІС і АНДРЕС нервово схоплюють свої рушниці і обступають телефон.) Згідно... Чекаємо на твій сигнал. (Зраджує легкий неспокій і втирає рукою чоло. ЛЮІС підходить йому на поміч.) Це ніщо, спасибі... Це ніщо.

(Слухає далі. Драматична перерва.)

АНДРЕС: Він замовк? (ХАВІЄР потакує головою.) І що нам тепер робити? Чекати?

АДОЛЬФО: Певно. (До ХАВІЄРА.) Як Педро дасть знак, то ти скажи «вже» і я натисну вимикач і ми всі скочимо в окопи. Згода? (Патетичні жести згоди.) Не чути нічого?

ХАВІЄР (При слухавці): Ні.

АНДРЕС: То говори йому. Спитай Педро.

ХАВІЄР: Педро, що там діється? Наступають далі? Ти їх бачиш краще? (Слухає.) Він не відповідає.

АНДРЕС: Настоюй.

ХАВІЄР: Педро! Що там діється? Чому не відповідаєш? Ти там? (Мовчанка.) Нічого...

АНДРЕС (Незрозуміло поглядає на всіх): Мені цікаво знати, що там діється.

АДОЛЬФО: Дивно... А може він залишив апарат на хвилину?

АНДРЕС: А може його заскочили?

(Глибока мовчанка.)

АДОЛЬФО: Я не вірю...

АНДРЕС: Як його заскочили, то вони певно можуть прийти сюди, і ми про це не дізнаємося, поки вони на нас не нападуть.

АДОЛЬФО: Замовч. І жди.

АНДРЕС: Ми не можемо тут сидіти, згорнувши руки! Треба щось робити!

(Підводиться.)

АДОЛЬФО (Приглушено): Тихо будь.

АНДРЕС: Нам було б краще піти в окопи! Вони зроблять на нас наскок, Адольфо! Ми не можемо тут залишатися!

АДОЛЬФО: Тихо. Заспокійся. Це нерви. Треба опанувати нерви. Тут ніщо не діється, не бачиш? Жди.

АНДРЕС (Ломить руки, зідхає): Я не можу ждати!

(Сидить згорблений і силкується опанувати свої нерви, що йому не вдається. Довга перерва. Всі поглядають на ХАВІЄРА, який сидить безжурно. Несподівано дзвонить телефон.)

ХАВІЄР: Що з тобою, Педро? (Слухає. АНДРЕС неспокійно поглядає на ХАВІЄРА.) Одна сотня, так... Вона зійшла з дороги... Не було нікого позаду... Фальшивий алярм... Будь здоров.

Темно.

С ц е н а 9

(П'ятеро осіб. Кінчають їсти, крім ХАВІЄРА, який лежить мовчки.)

АДОЛЬФО (Проковтує останній кусок поживи):
Маєте тютюн?

ПЕДРО (Дає йому трохи): Остання пачка.

(Зберігає решту.)

АНДРЕС: Сухарі тверді і нам ледве вистане консервів і води. За кілька днів нам забракне запасів до життя.

ПЕДРО: Ощаджуючи, нам вистане на тиждень. Значить до лютого. Усе інше від нас не залежить. Немає причини турбуватися.

АДОЛЬФО (Курить): Добре, видно, що справа скінчиться краще, ніж ми сподівалися. (Сміється.)

Офензива вишуміла. (Знову сміється.) Нам прийдеться думати про щось інше. Усе наше нещастя вже скінчилося. Чи ви розумієте? Це, мої друзі, вже кінчається. Час добігає до свого кінця. Коротко, ми мали щастя і нам вже нема потреби нарікати. Найпевніше є те, що нас заберуть з цього місця і нам простять. Покута вже відбута. Ми не винні тому, що нас не вбили. Ми знайшлися тут, щоб згинуть в офензиві. А коли офензива не відбулася, то що нам тут робити? Я не вірю, що нас відішлють на інше каральне місце.

ПЕДРО: Дивно, Адольфо. Мені дивно, що ти уважаєш себе за невинного і готового жити спокійно, наче б тут ніколи нічого не сталося. Але тут є одна нескінчена справа, Адольфо. Одна нескінчена справа, якої ми не можемо забути.

АДОЛЬФО: Справа чотогого, що?

ПЕДРО: Так, справа чотогого. Я не знаю, чи вислало нам того часу, який ми тут провели, на те, щоб більше не нарікати, як це ми звикли робити давніше. Але я знаю, що ми тепер винуваті у смерті людини.

АДОЛЬФО: Ти жалуєш, що ти убив чотогого Гобана, ту гадюку?

ПЕДРО: Ні. І коли б навіть усе почалось знову, то я певно не вагався б з вами убити чотогого Гобана, але це нічого не міняє. Я один із тих, що вірять у вбивство людини. Справа в тому, що опісля треба стати віч-на-віч із злочином, як людина. Ось що я хочу сказати.

АДОЛЬФО: Педро, я не кажу, що справу з чотовим треба забути і жити весело. Той, хто зберігає муку сумління, нехай їх носить в собі ціле своє життя, якщо так треба. Кожен діє згідно із своїм сумлінням. Але тепер ідеться про те, що тут робити, коли все скінчиться. Треба придумати історію про зникнення чотогого. Ось що я говорю. «Ми не знаємо, що з ним сталося». Як вам це звучить?

АНДРЕС: Так, так найкраще. Вийшов рано на Різдво і ми його більше не бачили.

АДОЛЬФО: Треба це добре запам'ятати. «Рано на Різдво». Не забудьте. Після сніданку, близько восьмої години.

АНДРЕС: Близько восьмої години, так. Він сказав, що йде на обсервацію. Що він хоче підглянути ворожі позиції. І щоб ми не турбувалися, коли він не вернеться на час, на обід. Я не знаю, чи нам повірять, що чотувий думав залишити нас самих так довго.

АДОЛЬФО: Так, чому ні? Він був неспокійний. Попередньої ночі він чув дивний гамір.

АНДРЕС: Він міг післати будь кого із нас.

АДОЛЬФО: Але він не довіряв. Він волів...

ПЕДРО (Підводиться): Ви можете видумувати історії без кінця. Але це вам ні на що не придасться.

АДОЛЬФО: Чому?

ПЕДРО: Бо я маю намір донести про смерть чотувого, так як вона сталася.

(Довга перерва. Усі поглядають один на одного.)

АНДРЕС: Ні, Педро. Це божевілья.

ПЕДРО: Це те, що я думаю зробити.

АДОЛЬФО: Ти говорив жартома, правда, Педро? Ти не можеш говорити поважно... (Силкується усміхнутись.) Правда? Ти не думаєш зробити того, що ти сказав. Ні в якому разі... Ти тільки так міркуєш...

ПЕДРО: Чи це вас дивує?

АДОЛЬФО: Педро! (Приближається до нього.) Уважай, що ми говоримо поважно!

ПЕДРО: І я говорю поважно. Я з тих, що не лякаються наслідків від доконаних вчинків. Я знаю, як за них відповідати. Я хочу за них відповідати. Це мій закон життя.

АДОЛЬФО: Ні, Педро! Ти цього не зробиш! Ти не можеш цього зробити! Як тобі це прийшло на думку? Ти граєшся з вогнем, Педро.

ПЕДРО: То ти граєшся. Я не вмю гратися.

АДОЛЬФО (Сідає, поважно): Ти не можеш цього робити. Не можеш...

ПЕДРО (Не поглядаючи на нього): Що я не можу?

АДОЛЬФО: Як ти не хочеш довше жити, то не мусиш нас втягати у сліди твоєї смерти.

ПЕДРО: Я не втягаю нікого. Я іду тільки туди, куди мені видається, що я повинен іти. А ви робіть те, що ви хочете.

АДОЛЬФО: Це самовбивство. Це те саме, що здається під езекуційну лінію.

ПЕДРО: Ні. Здатися під лінію мені не личить. Краще вмерти, ніж їм цього не сказати. Мій обов'язок обмежується до того, щоб їх повідомити про мою участь у злочині... який стався тут, на Святий Вечір. Чи ви зрозуміли?

АДОЛЬФО: Наше життя у твоїх руках, Педро. Що ти хочеш, щоб ми зробили?

ПЕДРО: Я не збираюся це обговорювати, Адольфо. Мені здається, що є важливіші справи, ніж життя. Мені було б соромно жити даліше. Я ніколи не міг би бути щасливий.

АДОЛЬФО: Педро, ми були п'яні. Візьми це до уваги... Алькоголь...

ПЕДРО: Ні, це зовсім не важлива справа. Ми були п'яні, алькоголь... Так, це правда. Я не скажу жодної брехні. Я скажу все, що і як сталося.

АДОЛЬФО: Це безпотрібне зусилля.

ПЕДРО: Затаїти все, що тут сталося в надії заслужити собі на кілька нужденних додаткових років життя... це справді мені видається непотрібною самопосвятою.

АДОЛЬФО: Я тебе зрозумів, Педро. Це взагалі не те, що ти говориш. Це не те, що ти мужніша людина за інших. І не те, що для тебе дуже важлива ця подія, яка тут сталася. Ані не те, що ти віриш у кару, на яку ти заслуговуєш. А те, що ти хочеш умерти! Простенько, що ти хочеш умерти. Ти не хочеш вернутися додому, бо ти вже не міг би жити із своєю дружиною після того, що тут сталося. Навіть коли ти не хочеш до цього признатися, ось що. Ніщо більше!

ПЕДРО (Голосно): Скажи мені, про що ти говориш? Про що ти говориш? Ти або замовч, або...

АДОЛЬФО: Бачиш? Тобі болить, бо це правда. Але ми хочемо жити. Ти думаєш, що ніхто не хоче жити, що? Але ми... хочемо!

(Перерва. ПЕДРО, пригноблений, сідає.)

АНДРЕС: Що ти думаєш, Педро?

ПЕДРО: Ніщо. Ви знаєте, яке моє становище. Пояснюйте його на свій лад. Я зголошуся до воєнного суду. Той, хто не хоче ділити моєї долі, може собі йти. Я не з тих, що думає вас силувати на шлях, яко-го ви не вважаєте за... кращий. (Заплющує помалу очі.) Я думав про це довго. Я піду цим шляхом. Я не бачу іншого виходу для мене... Бо я не хочу бачити свого життя таким, щоб мені прийшлося колись за нього соромитися... щоб себе спасти... А які у вас задуми, то я не знаю. Я... скінчив. Про життя я вже не думаю.

АНДРЕС: Я тебе розумію. Ти заступаєш нам вихід, але я тебе розумію. Я хочу жити, але я тебе розумію. Ти нам чиниш велику шкоду, і я мусів би тебе вбити, щоб ти замовчав. Але це пролило б багато крові... Ми не такі погані, чи ти завважив?

АДОЛЬФО: Замовч, Андресе. Або говори про себе. Але мене до твоїх жалощів не приводь. Я здібний себе спасти, понад усе. (Хапає рушницю і відтягає курок.) Педро, я готовий убити будь-кого, хто стоїть мені на перешкоді. Ти хотів цього.

ПЕДРО (Спокійно сідає): Я тобі скажу тільки одну річ... передумай трохи все, заки ти зробиш якусь дурницю. Я тобі не раджу мене позбутися. Це тобі не вийде на користь. Ти мусів би опісля довго-довго виправдуватися... і найпевніше те, що ніхто би тобі не повірив. Після того всього, що сталося, я думаю, що краще передумати наперед, ніж рішатися на якесь діло. Чи ти певний, що всі інші годяться з тобою? Не залишать тебе часом самого після твого вчинку... як потиснеш курок?

АДОЛЬФО: Що ти думаєш, Андресе?

АНДРЕС: Ні, Адольфо. Я не думаю, що ти повинен це зробити. Зажди. Ми це передумаємо.

АДОЛЬФО: А що ти скажеш?

ХАВІЄР (Знизує плечима): Я хотів би вернутися додому, але видно, що справа повороту стала дуже трудною. Нехай станеться те, що має статися, я

до цього приготований. Те, що має прийти... без огляду на всі наші зусилля. Не покладайтеся на мене. Я волю більше про це не говорити.

АДОЛЬФО (Виявляє нетерпеливість): Га! Дурниці! Чому ми властиво повинні піддаватися? Без Педро, ми маємо довге життя перед собою. Що ми зробимо з Педро? (Ніхто не відповідає. Роздратовано.) Що ти думаєш, Люїсе? Ясно, тобі теж це байдуже. Ти не маєш нічого спільного з воєнним судом, що? А ти в нього вірив! Це все залежить від того, як ми осудимо інших. Як ми схочемо, то вся вина спаде на тебе. Розумієш? Ти убив його... на стійці. І спробуй це заперечити! Це не значить, що ми це виявимо, Люїсе. Ти мусиш нам допомогти, ось що я хочу тобі дати до зрозуміння.

(ЛЮІС відвертає голову.)

ПЕДРО: Всі тебе відреклися.

(АДОЛЬФО, знеохочений, кидає рушницю. Сідає і ховає обличчя в долоні.)

Темно.

С ц е н а 10

(Всі, крім ПЕДРО. ХАВІЄР лежить. АДОЛЬФО у тій самій позиції, що в попередній сцені. Підводить голову і говорить.)

АДОЛЬФО: І Педро?

АНДРЕС: Він тільки що вийшов.

АДОЛЬФО: Добре. Я хочу вам щось сказати. Мимо всього, мимо вашого страху і докору сумління всіх інших, Педро мусить згинати. Це є наш єдиний вихід. Шкода заходів, щоб його перекопати. Поки ми ще покладаємо якісь надії на життя, то з Педро треба

скінчити. З другого боку, це не таке страшне, хіба що виконання діла нас лякає... В такому разі я це зроблю сам. І я не дбаю, бо я знаю, що він хоче вмерти, і нетерпеливо чекає тієї хвилини, щоб стати перед езекуційною лінією. Припускаю, що... ви передумали і... без сумніву...

АНДРЕС: Я не дозволяю, Адольфо. Ми маємо додати тієї крові. І замовч уже.

АДОЛЬФО (Здригається): Сьогодні тридцятье. Через кілька годин може з'явиться патруля. Залишатися тут стає небезпечно. Я думаю, що було б легко пояснити зникнення Педро. Просто... що він пішов з чотовим. «З усією певністю, обидва опинилися в полоні ворога».

АНДРЕС: Замовч, Адольфо. Це негодяще.

АДОЛЬФО (Здригається): Ну, то добре. В такому разі нема іншого виходу, як покинути цю хату таки ще нині. І куди нам іти? В ліс... у гори... Уся ця країна, це одна пуста для нас. Усе ж таки... я припускаю, що ми маємо можливість спастися.

АНДРЕС: Яку?

АДОЛЬФО: Ми могли б створити свій власний загін в незамешкалій околиці. І вести партизанську операцію, збирати по селах провізії і переховуватися в горах. Нас зарахують до тих, що пропали у війсьній дії, це все! Я знаю про загани, які оперували роками і роками. І я припускаю, що таке життя не таке то погане.

АНДРЕС: Ні, Адольфо. У цій справі навіть я не погоджуся з тобою. Я хочу жити і не маю охоти воювати. Я не чуюся в силах... Я рішив піддатися. Це не такий прийнятний вихід, але принаймні я буду жити. У таборах полонених можна жити.

АДОЛЬФО: І це все, що тобі приходить на думку?

АНДРЕС: Так.

АДОЛЬФО: Ну, то ти дурень! Слухай, Андресе. Ви всі доводите мене до божевілля. Що ви властиво задумете? Ви всі проти мене. Ви скорилися... Така доля, що? Але нема іншої долі від тієї, яку творимо ми. Що з вами діється? Чи ніхто із вас не хоче жити?

Ти кажеш, що так, але ти брешеш. Послухай мене. У Північних горах можна жити. Скоро настане весна і не забракне в залишених садках овочів, а в горах дичини.

АНДРЕС: Ні. Я прийшов до переконання, що я нездібний до такого життя, утікача... поки якась патруля з одного або другого боку не підстрілить мене. Я хочу відпочити. В «таборі» я, принаймні, зможу простягнутися. Розумієш? Відколи чотовий побив мене отут (показує на груди), то я не чуюся так добре.

АДОЛЬФО: А не знаєш ти часом, як у «таборах» треба працювати? Як скотина. Тебе замучать на смерть в каменоломні або в копальні.

АНДРЕС: Але вночі я зможу виспатися.

АДОЛЬФО: Ні... Як будеш мати відвагу, то скінчиш так, як скінчило багато інших, що кидалися на напруги струму з заміром убити себе електрикою. Але ти не зробиш того, що є можливе. Ходи зі мною.

АНДРЕС: На напруги струму... Не приводь мене до сміху... Щоб кидатися на напруги струму, треба мати охоту вмирати, а я...

АДОЛЬФО: Певно, що ти маєш охоту жити, бо коли ні... то скінчиться твоє бажання.

АНДРЕС: Ні... я бажаю жити... якнебудь.

АДОЛЬФО: Як ти думаєш, наглядачі табору будуть з тобою поводитися? Батогом!

АНДРЕС: Побачимо.

АДОЛЬФО: Там є такі, що вже взагалі ніяк не можуть ворухитися, бо вже не чують ударів... Вони нагадують хворі рослини... Простягнені... Вони роблять під себе і не ворухаться... Живуть у власному бруді...

АНДРЕС: Принаймні відпочивають.

АДОЛЬФО: Не покладаючись на це, хто тебе запевнить, що ти опинишся в «таборі»? Можливо, що тебе схоплять тоді, як ти будеш підходити до їх ліній.

АНДРЕС: Я нестиму біле полотно. Я не вірю, що вони будуть стріляти.

АДОЛЬФО: Андресе, ти не усвідомлюєш собі того, що ми могли б зробити. Одній людині трудно, але малому озброєному загонові... Ми могли б зробити ба-

гато... У горах є багато сховків... Варто б потрудитися. Ми навіть могли б весело провести час. Послухай!

АНДРЕС: Я вже рішився, Адольфо.

АДОЛЬФО: І ви? (Входить ПЕДРО.) І ти, Люїсе?

ЛЮІС: Я залишуся тут, з Педро. Як би я знав, що моя поміч була б тобі в чомусь придатна, то я пішов би з тобою. Але це було б тягарем для тебе. Я мусів би вчиняти злочини в селах, красти... а може й убивати, коли б селяни нам ставили опір. Я до цього не здатний, Адольфо. Прости мені.

АДОЛЬФО: Я на тебе не покладався, Люїсе. Не мусиш виправдуватися.

ЛЮІС: Ти маєш причину мене ненавидіти, Адольфо. Маєш право мене ненавидіти.

АДОЛЬФО: Дай мені спокій! І ти, Хавієр? (ХАВІЄР не відповідає.) Ти залишаєшся?

ХАВІЄР: Так.

АДОЛЬФО: Ти знаєш, що це значить? Тебе розстрілять!

ХАВІЄР: Так, я знаю... хоч є можливість, що мене і не розстрілять.

АДОЛЬФО: Тебе? Чому ні?

ХАВІЄР: Це моя справа.

АДОЛЬФО: Свідчитиме Педро у твою користь?

ХАВІЄР: Ні. Не те. Педро любить говорити правду. Чи не так, Педро?

(ПЕДРО не відповідає.)

АДОЛЬФО: Ну, а що?

ХАВІЄР: Дайте мені спокій. Ви обидва йолопи, Андрес і ти. Ти з острахом говориш «розстріляють», але станеться так, що тебе застрілять як скотину... або затовчуть у будь-якому селі... А той другий хоче жити, але вийде так, що його розчавлять у «таборах», на дротах напружених струмом. Дуже кумедно. Усі вони... дороги смерті. Чи ви цього не бачите? Школа боротися. Останнє слово вже сказане, і все пропаще. І, фактично, усе було пропаще... від початку. І останнє слово було сказане на самому початку. Але ви все ще хочете боротися проти судьби цієї чети... що є

не тільки смертю, як це ми вірили на початку... але ганебною смертю... Чи ви такі телепні... що ви ще не зрозуміли?

ПЕДРО (Говорить збоку): Але, чи ви знаєте, що я мав надію? Я надіявся, що кінець буде зовсім інакший. Що все скінчиться у цій хаті, віч-на-віч з ворогом, прошитим на смерть... і про це буде повідомлена, опісля, перша лінія. А коли ми вже цього фіналу не здобули, то я, принаймні, надіюся, що у цьому секторі офензиви вже більше не буде і що наші зусилля не допустять до кровопролиття, яке, здавалося, нам загрожувало з усіх кінців цього фронту.

АДОЛЬФО (Підводиться. Позіхає): Я спробую заснути. Під вечір я покину цю хату. У першому селі знайдеться якась людина, що схоче піти зі мною в гори. Мені треба знайти друга, і я його таки стріну.

(Іде спати.)

АНДРЕС: Я піду з тобою. Якщо ти не противишся, то ми підемо разом аж до краю ліса. А там, один стиск руки і... щастя Боже! Я простягнуся на хвилину... хоч знаю, що я не засну.

(Теж лягає. ЛЮІС поглядає крізь вікно. ХАВІЄР сидить і пильно дивиться на стелю. ПЕДРО, задуманий, проходиться. Несподівано пристає і звертається до ХАВІЄРА.)

ПЕДРО: Значить, ти дійшов до того? До думання?

ХАВІЄР (Знизує плечима): Я не знаю, про що ти говориш.

ПЕДРО: Хавієре, відколи «те» сталося, ти почав думати, розмишляти, — і ти припускаєш, що я цього не бачу?, — тоді як решта із нас старалася діяти по-своєму. А ти, тим часом, тільки поглядав на нас... я сказав би, з цікавості... так як лікар може вдивлятися крізь мікроскоп...

ХАВІЄР (Сміється сухо): Тільки, що я є один із тих мікробів, які знаходяться у краплині води... у тій краплині води, яка капає в порожнечу. Один мікроб, який помічає. Чи ти уявляєш собі щось більш страхотливе? (Мовчанка.) Так, ти маєш рацію. Під час того всього часу, відколи ми убили Гобана, я розслі-

джував... стараючись відповісти на деякі питання, яких я не міг собі не ставити...

ПЕДРО: І що?

ХАВІЕР: А тепер я вже знаю... Я довідався... Мої заходи скінчилися щасливо. Я знайшов (легка усмішка) вихід... з наукового погляду... Я дійшов до висновку.

ПЕДРО: Якого висновку?

ХАВІЕР: Смерть Гобана не була випадком.

ПЕДРО: Я тебе не розумію.

ХАВІЕР: Вона була частиною широкого карального пляну.

ПЕДРО: То ти додумався до цього?

ХАВІЕР: Так. За його життя ми втішалися майже щасливим життям. Вистачало слухати й терпіти. Створювалось враження, що людина очищувалася й могла спастися. Кожен пам'ятав свій гріх, гріх із дуже докладним часом і місцем.

ПЕДРО: І опісля?

ХАВІЕР: Гобан жив тут, щоб нас карати, і дав себе убити.

ПЕДРО: Як то, дав себе убити? За що?

ХАВІЕР: Щоб торттури продовжувалися й росли! Він був тут задля цього, щоб ми його вбили! І ми попали в пастку. Якщо цього не було досить, то остання нагода, офензива, зовсім не вишумілася. Я не знаю коли, але для нас була законом призначена смерть. Це все. Ти кажеш, що ти мав надію... що ми згинемо в боротьбі... Бідний Педро... І ти все ще носишся... не знаю з якими надіями, що? Як то ти говорив давніше? «Щоб наша посвята послужила»... Щось як молитва...

ПЕДРО: Так, щось як молитва. Може це єдина річ, що нам залишається... не багато часу... на молитву, навіть коли вже все, здається, пропало...

ХАВІЕР (Сміється жорстоко): Ми замарковані, Педро. Ми замарковані. Молитися, навіщо? Кому? Молитися...

ПЕДРО: Як ти можеш так говорити... Значить, ти віриш, що хтось...

ХАВІЕР: Так. Тут є хтось, що нас за щось ка-

рає... За щось... Мусить бути... так, усе таки, треба в це вірити... Первісна... помилка... Таємничий і страшний гріх... про який ми не маємо найменшої ідеї... Це, мабуть, сталося дуже давно...

ПЕДРО: Ну, ти певно маєш рацію... Але залиш це думання... Воно мусить бути погане... Ні, ти не турбуйся... Треба заспокоїтися... протиставитися тому, що нас чекає.

ХАВІЄР: Так, але я не можу його визбутися... я мушу думати, знаєш? (Легко усміхається.) Це... моє покликання... ще від дитинства... Тоді, як інші весело гралися... я бувало собі сідав, тихо... і любив думати...

Темно

С ц е н а 11

(В темноті чути шум вітру. На передньому пляні, між деревами, ледве-ледве можна запримітити дві тіні. Голоси АДОЛЬФО і АНДРЕСА звучать лякливо, як шепіт.)

АНДРЕС: Зажди... я перетомлений... Ми пройшли багато...

АДОЛЬФО: Що з тобою діється?

АНДРЕС: Ми... пройшли багато... Де ми?

АДОЛЬФО: Ось тут кінчається ліс, не бачиш? І онтам, гори.

АНДРЕС: А де... ворожі лінії?

АДОЛЬФО: Перед нами... онтам...

АНДРЕС: Дозволь мені сісти... Я перетомлений...

(Одна тінь прилягає до землі.)

АДОЛЬФО: Ходімо, не сідай тепер... Треба спитися...

АНДРЕС: Іди ти, іди ти... як хочеш...

АДОЛЬФО: Ні. Я сам, ні... Ти підеш зі мною...
Це ж божевілля здаватися... божевілля...

(Сильний порив вітру.)

АНДРЕС: Що ти сказав?

АДОЛЬФО: Що це божевілля...

(Довгий порив вітру.)

АНДРЕС: Знаєш, що мені захотілося? Щоб я був
ніколи не опускав хати...

АДОЛЬФО: Що ти тепер хочеш? Вернутися?

АНДРЕС: Ні. Тепер вже ні.

АДОЛЬФО: Ідеш, чи ні?

АНДРЕС: Ні... Я залишуся тут... Як заспокоюся,
то піду до них... Як (з браком віддиху) заспокоюся..

АДОЛЬФО: Андресе, ходи зі мною! Я теж боюся
того, що я маю робити... Але разом!

АНДРЕС: Вони не зроблять мені нічого, побачиш!
Вони не заповідять мені жодного лиха!

АДОЛЬФО: Тоді, як хочеш. Бувай здоров і... не-
хай тобі щастить!

АНДРЕС: Всього доброго, Адольфо!

(Тіні розходяться. Ще один порив вітру.)

Темно.

С ц е н а 12

(На сцені світає. Присмерк. ЛЮІС сам. Опис-
ля входить ПЕДРО.)

ПЕДРО: Люїсе!

ЛЮІС: Що таке?

ПЕДРО (Скидає рушницю): Що робив Хавієр сьо-
годні пополудні?

ЛЮИС: Нічого. Сидів. А потім вийшов. Казав, що іде на прохід у ліс. Чому?

ПЕДРО: Не завважив ти чогось дивного?

ЛЮИС: Ні. Лише те... що відколи Адольфо і Андрес пішли собі минулої ночі, то він не сказав ні одного слова.

ПЕДРО: Він вже ніколи його не скаже. Я щойно стрів його в лісі. Він повісився.

ЛЮИС: Як то? Він по... скінчив з собою?

ПЕДРО: Так. Яких п'ятдесят метрів звідтіля. На дереві. Я натрапив на нього, вертаючись назад до хати. Він коливався... Сумний кінець бідного Хавіера. Мені прийшлося лізти на дерево, щоб його відв'язати... Ось там він...

ЛЮИС: Повішаний!

ПЕДРО: Він не мав відваги тягнути так довше. Він певно думав це зробити. А тепер, коли патруля вже майже в дорозі, так і видно, що йому видавалось безцільним так продовжувати... А може його опанував страх... І коли кінець мав бути такий самий... то він вирішив сам із цим скінчити.

ЛЮИС: Але це не те саме. Скінчити так, це гірше. Це значить себе засудити.

ПЕДРО: Він вже почувався засудженим. Він уважав себе проклятим. Він забагато думав. Оце й його штовхнуло... так скінчити.

ЛЮИС (Тремтячим голосом): Фактично, Педро, мені здається, що ця чета була проклята. Цікаво мені знати, що тепер діється з Адольфо і Андресом? Чи зайшли вони далеко?

ПЕДРО (Знизує плечима): Залиши їх. Наче б земля їх проковтнула. Вони добре збилися з дороги.

(Мовчанка.)

ЛЮИС: Ми самі, Педро. Самісінькі у цій хаті. Що з нами буде?

ПЕДРО: Я теж пропаду, Люісе. Тільки ти залишишся в живих.

ЛЮИС: Ні, Педро. Як ви усі мене покинете, то не хочу жити. Нема причини, щоб мене відділяли.

Педро, я тебе прошу потвердити, що Люїс був з нами цієї ночі. Що Люїс теж убив.

ПЕДРО: Ні. Ти залишишся тут, на цьому світі. Може це твоя кара. Залишитися, жити далі і зберігати в серці пам'ятку цієї історії.

ЛЮІС: Але я не зможу...

ПЕДРО: Так, зможеш... Скінчиться війна і ти почнеш знову жити. Стрінеш нових друзів. Залюбишся в жінці... одружишся... Ти мусиш усе прийняти. Ніхто не буде знати, чому ти часами мусітимеш хвиливе переживати погані настрої, пригадуючи собі минуле... Тоді подумаєш про чотого, про Хавієра про Адольфо, про Андреса, і про мене... Люїсе, ти не мусиш терпіти за нас. Терпи за себе... за довгу кару, яку ти мусиш відпокутувати, твоє життя...

ЛЮІС: Чому ти про це все говориш, Педро? Що ми робили давніше? Коли ми на це все заслужили? Чи ми були гідні того, Педро?

ПЕДРО: Га! Не треба запитувати. Навіщо? На це нема відповіді. (Споглядає вгору.) Завтра певно прийде патруля. Іди спати. Цієї ночі я буду на варті.

ЛЮІС: Ні. Ти іди спати, Педро. Я буду на варті.

ПЕДРО: Тоді... ми обидва будемо вартувати, говорити... Ти певно маєш багато що думати... Це певно наша остання ніч, яку ми тут проведемо. Так, усе вже скінчилося.

ЛЮІС (Після того, як довше обсервував Педро): Знаєш? Я майже не беру участі в розмові... Я не люблю багато говорити... але сьогодні, будучи з тобою на самоті, я мушу тобі признатися, що я тебе шаную. Я тебе справді люблю. Я тебе люблю як свого старшого брата.

ПЕДРО: Ну, хлопче... Ти плачеш... Тобі не випадає плакати... Це зовсім того не вартує. (Виймає тютюневу пачечку з двома цигарками.) Поглянь, цигарки, і останні. Хочеш закурити?

(Виймає цигарки і розчавлює пачечку.)

ЛЮІС: Ні. Я ніколи не курив.

ПЕДРО: То нехай це буде вперше. (Запалюють.)

Курять.) Любиш? (ЛЮІС погоджується і витирає сльози, наче б від диму. ПЕДРО поглядає на нього ніжно.) Твоя перша цигарка... Ти ніколи її не забудеш... І коли це все скінчиться і видасться тобі як сон, наче б воно ніколи не сталося... коли ти схочеш все пригадати... коли котрогось дня, багато років опісля, тобі прийде на думку мене згадати... тоді запали собі цигарку... і з її запахом ця хата оживе, і тіло Хавіера буде тільки щойно зняте... і я... я чуватиму над тобою... отак...

(Т е м н і є)

З А В І С А

легко спадає.

ТОГО САМОГО АВТОРА:

- Надійні дні.** Повісті з життя. В-во «Академія», Мюнхен, 1949.
- Етсегера.** Кантати (поезії). «Аркадія» Мехіко-Чікаго, 1970.
- Сентиментальна Україна.** Нариси, гумор, сатира. В-во Ю. Середяка, Буенос-Айрес, 1976.
- Марі, Марі.** Повість про підкошене життя. Накладом Т-ва «Збруч», Відень, 1976.
- Романтична Україна.** Шкіци, гумор і сатира. В-во Ю. Середяка. Буенос-Айрес, 1980.
- Дудьо і я.** Весняні розповіді під осінь. В-во Ю. Середяка, Буенос-Айрес, 1980.

Переклади з еспанської мови:

- Педро А. де Аляркбн. **Трикутний капелюх.** Повість (друк. частинами в «Народнім Слові»), Питсбург, 1956.
- (Невідомого автора). **Життя Лазарка з Тормесу.** Повість. В-во Ю. Середяка. Бс-Айрес, 1970.
- Дон Мануель Тамайо і Бавс. **Нова Драма.** Трагедія. В-во Ю. Середяка. Буенос-Айрес. 1972.
- (Невідомого Автора). **Життя Лазарка з Тормесу.** Розповідь П'ята. Накладом Т-ва «Збруч». Відень, 1976.
- Палкбю кров'ю.** Переклади й переспіви з еспанської мови. Короткі оповідання. В-во Ю. Середяка. Буенос-Айрес. 1978.
- Антоніо Буеро Вальехо. **Історія сходової клітки.** Драма у трьох діях. В-во Ю. Середяка. Буенос-Айрес. 1983.
- Александро Касона. **Досвітня Гостя.** Вертеп в 4-ох діях. В-во Ю. Середяка. Бс. Айрес. 1984.
- Альфонсо Састре. **Чета проти смерти.** Драма в 2-ох частинах. В-во Ю. Середяка, Бс. Ас. 1985.

В еспанській мові:

- TESIS PROFESIONALES. Ediciones Universitarias. Saltillo (México), 1969.
- DOS NOVELAS DE LA TIERRA. Editorial Universidad InterAmericana. Monterrey. (México), 1972.

**Este libro se terminó de imprimir
en el mes de mayo de 1985
en los Talleres Gráficos Dorrego,
Av. Dorrego 1102, Buenos Aires**

Повідомляємо любителів української книжки на чужині, що вже вийшла з друку і є в продажу велика історична повість п. н.

”АНДРІЙ ПЕРВОЗВАННИЙ“

що її написав д-р Роман Кухар, професор університету в Гейс, ЗСА. В повісті «**Андрій Первозванний**», що написана на підставі відомих дотепер українських і чужинецьких джерел, висвітлено побут св. апостола Андрія на Київських горах в I ст. нашої ери, де він проповідував Христову науку.

«АНДРІЙ ПЕРВОЗВАННИЙ» має 264 сторінки друку та містить теж наукову розвідку про шляхи місійної праці ап. Андрія, мапу його місіонерських подорожей і коротке резюме в англ. мові.

«АНДРІЙ ПЕРВОЗВАННИЙ» — це прямо підручник для тих всіх, що цікавляться чи досліджують початки християнства в Україні, що хочуть добре знати про апостола Андрія і його проповідницьку місію в тодішній Скитії-Русі.

Ціна цієї повісті виносить 12 ам. доларів (вже з коштами пересилки); в твердій оправі з золотодруком — 15 ам. дол.

При гуртових замовленнях відповідна знижка.

Замовлення wraz з належністю (чеком або моні ордером) просимо пересилати на таку адресу:

Sr. Julián Serediak
Casilla de Correos 7 (Suc. 7)
1407 — Buenos Aires
ARGENTINA

Хто не читає українських книжок — тратить багато; хто не прочитає «Андрія Первозванного» — втратить ще більше!

ЧИТАЙТЕ! ПОШИРЮЙТЕ!

**Книжки українських авторів для бібліотек
любителів української книжки на чужині.**

Евстахій Загачевський: «Її регіт не лякав...» —
оповідання з часів II світ. війни. — Ціна \$5.—

Д-р Святомир М. Фостун: «Шляхами смерти» —
повість з часів II світової війни. — Ціна \$5.—

Анатоль Галан: «Корабель без керма» — повість
з підсовет. і американського життя, — Ціна \$10.—

Панько Незабудько: «Перо під ребро» — гумор-
ристичні фейлетони, стор. 224, ціна — — \$9.—

Харитон Довгалюк: «Сповідь Андрія Заславсь-
кого» — повість із сучасного побуту. Ціна \$7.—

Михайло Качалуба: «З моєї Одиссеї» — спогади
про тернопільську гімназію, стор. 130, Ціна: \$5.—

Євген Онацький: «Шляхом на Роттердам» —
історія про вбивство полк. Є. К., стор. 180, — \$8.—

Панько Незабудько: «Еміграційні родзинки» —
гуморески і сатири з повоєнного часу. Ціна: \$5.00

Ангін Кущинський: «Закарпаття в боротьбі» —
спогади з Закарпаття, стор. 224. — Ціна: \$9.—

Микола Приходько: «Від Сибіру до Канади» —
цікава повість-хроніка, стор. 305. Ціна: \$10.—

Анатоль Галан: «Танець на ливні» — оповідан-
ня з-під сов. життя, стор. 224. — Ціна: \$7.—

Остап Тарнавський: «Камінні ступені» — но-
вели і нариси, стор. 160. — Ціна: \$5.—

На поштову пересилку просимо переслати 1.— дол.
від кожної замовленої книжки.

Замовлення wraz із належністю слати на адресу:

Sr. Julián Serediak

Casilla de Correo 7 (SUCURSAL 7)

1407 Buenos Aires — Argentina

НЕ ЗАБУВАЙТЕ! Доляр тратить вартість —
українська книжка не тратить ніколи вартости!

Usm
551

120078

